ARTA LEMNULUI ÎN OLTENIA. STRUCTURI ȘI OBIECTE FUNCȚIONALE ȘI DECORATIVE

Viorica Tătulea

I. Vechimea meșteșugului prelucrării lemnului pe teritoriul României.

Printre meșteșugurile care au apărut și s-au dezvoltat încă din vechime în spațiul carpato-danubiano-pontic, se numără și cel al prelucrării lemnului, despre care se poate spune că a cunoscut o răspândire la fel de mare ca și olăritul. Cercetările arheologice atestă astfel practicarea lui încă din îndepărtata epocă a pietrei, după cum o dovedesc numeroasele unelte (topoare, dălți, lame-cuțit) ce puteau servi la confecționarea obiectelor din lemn, precum și descoperirile de la Grădinile, județul Olt, unde au fost date la iveală un vas de lemn și mai multe fragmente de recipiente din lemn, ce datează din perioada neoliticului timpuriu (cca 5500-4500 î.Ch.).[1]

Odată cu trecerea la epoca metalelor, meșteșugul prelucrării lemnului a cunoscut cu siguranță o mare dezvoltare, în condițiile apariției a numeroase și variate unelte din bronz și, mai târziu, din fier. Însăși trecerea, în această vreme, de la locuința semiîngropată la locuința de suprafață a impus apariția unei "arhitecturi" în lemn, precum și utilizarea unor piese rudimentare de mobilier, în primul rând a unor platforme de dormit în locul lavițelor de pământ cruțat, specifice locuințelor bordei. Urmele unei astfel de amenajări, constând din resturile carbonizate ale unei platforme din împletituri de nuiele, amplasată în imediata apropiere a vetrei de foc, au fost, de altfel, descoperite într-o locuință din perioada de trecere spre epoca bronzului, în tell-ul preistoric de la Sucidava-Celei.[2] Acest "pat", ce fusese înălțat pe picioare de lemn, înfipte în pământ, este - credem - cea mai veche piesă de mobilier descoperită pe teritoriul țării noastre.

Lemnul s-a bucurat de o mare prețuire și în lumea geto-dacilor, dovada constituind-o locul important pe care aceștia i l-au rezervat, alături de metale, ceramică, lână și in, în sistemul lor economic. Existența pe teritoriul Daciei a unor întinderi vaste, acoperite de păduri, a facilitat confecționarea unei game largi de obiecte din lemn, unele dintre ele fiind menționate chiar și în scrierile autorilor antici. Diodor din Sicilia, spre exemplu, amintind de banchetul oferit macedonenilor de regele Dromichaites, scria: "De asemenea, fură pregătite două ospețe; pentru acei macedoneni, Dromichaites rândui tot felul de mâncăruri alese, servite pe o masă de argint, iar tracilor le dădu să mănânce zarzavaturi și carne, pregătite cu măsură, așezându-le pe niște tăvițe de lemn, care țineau loc de masă. În cele din urmă, puse să le toarne macedonenilor vin în cupe de argint și de aur, pe câtă vreme el și dacii lui beau vinul cu pahare de corn și de lemn, așa cum obișnuiesc geții."[3]

Mai convingătoare decât textele antice ori decât reprezentările figurate pe reliefurile Columnei lui Traian și ale Monumentului triumfal de la Adamclisi, unde sunt schițate câteva obiecte din lemn din inventarul casnic al geto-dacilor[4], sunt însă numeroasele unelte de tâmplărie și dulgherie, scoase la lumină de săpăturile arheologice în așezările din această vreme. Ele nu reprezintă numai mărturii ale practicării meșteșugului prelucrării lemnului de către geto-daci, ci o dovadă concludentă a faptului că strămoșii noștri cunoșteau aproape întreaga gamă de unelte utilizate astăzi de meșterii cioplitori în lemn. Astfel, în așezările din Dacia au fost descoperite: topoare, barde, dălți, tesle, ferăstraie, sfredele, cuțitoaie, compasuri de trasat etc.[5], unele dintre ele având forme ce s-au transmis aproape neschimbate până astăzi.[6]

Cucerirea romană și înființarea provinciei Dacia au impulsionat dezvoltarea impetuoasă a vieții meșteșugărești, în cadrul acesteia meșteșugul prelucrării lemnului ocupând, se pare, un loc destul de important. Pe teritoriul provinciei, el se practica atât la sate, cât și la orașe, în acest din urmă mediu meseriașii fiind integrați în colegii ale fabrilor sau dendroforilor.[7] Sunt cunoscute numeroase descoperiri de unelte de tâmplărie și dulgherie[8], precum și reprezentări de piese de mobilier (platforme, mese, paturi) pe reliefurile funerare, îndeosebi în Transilvania. În aceeași vreme, sunt atestate, prin descoperiri arheologice, preocupări în domeniul prelucrării lemnului și în teritoriile stăpânite de dacii liberi. Au fost astfel date la iveală: topoare, tesle, dălți, burghie, atât în așezările dacilor liberi din Moldova[9], cât și în ale celor din Muntenia[10].

În veacurile ce au urmat retragerii stăpânirii romane din Dacia, până în evul mediu, prelucrarea lemnului a continuat să fie practicată pe scară largă, ocupând poate chiar principalul loc în ansamblul preocupărilor meșteșugărești, dacă avem în vedere relativa restrângere a metalurgiei fierului și regresul

constant în domeniul producţiei ceramice. Se observă acum o orientare mai mare către tehnica dulgheritului, în detrimentul tâmplăriei, fapt ilustrat de descoperirile de unelte[11], în rândul cărora scade, spre exemplu, numărul ferăstraielor, apărând în schimb unelte noi, precum unele forme rudimentare de horj[12]. Explicaţia acestor mutaţii credem că se află în accentuarea specializării meşteşugurilor şi, legat de aceasta, în evoluţia tehnicilor de lucru şi a uneltelor.

Dispariţia oraşelor, a producţiei meşteşugăreşti urbane, face ca tradiţiile meşteşugului ţărănesc să domine, mai mult chiar, să se generalizeze. Din această vreme cunoaştem şi câteva categorii de obiecte din lemn, documentate arheologic, precum găleţile şi cofele ale căror urme au fost găsite în inventarul unor morminte din necropola din veacul al VIII-lea de la Obârşia Nouă, judeţul Olt[13], ori lingurile şi caucele scoase la iveală de săpăturile de la Garvăn şi Capidava[14].

Dezvoltarea economiei feudale în veacurile XII-XIV a avut ca urmare sporirea rolului producţiei meşteşugăreşti. Prelucrarea lemnului a depăşit şi ea nivelul epocii precedente datorită, desigur, dezvoltării puternice a activităţii constructive şi a creşterii nivelului de viaţă, în general. Dacă pe ansamblu are loc acum începutul procesului de desprindere a meşteşugurilor de agricultură şi constituirea acestora în ocupaţii distincte, odată cu apariţia oraşelor feudale, prelucrarea lemnului - cel puţin - a continuat să rămână un domeniu al meşterilor ţărani care au păstrat tehnicile şi modelele tradiţionale. Atât în târguri, dar mai ales la sate, dulgheritul ca şi cojocăritul şi morăritul au continuat să fie îndeletniciri complementare[15], fapt ce explică atât menţinerea trăsăturilor tradiţionale, cât şi inexistenţa unei diviziuni a muncii în cadrul meşteşugului. Abia mai târziu credem că au apărut printre dulgheri unii meşteri specializaţi în lucrări de construcţie, alţii în confecţionarea pieselor de mobilier sau a obiectelor de uz casnic, ceea ce nu-i împiedică însă să lucreze, la nevoie, dulgherie în general.

Acum se poate vorbi şi de o circulaţie a produselor meşterilor ţărani, căci, dacă în perioadele anterioare, prelucrarea lemnului ca meşteşug casnic a făcut ca meşterii să lucreze doar pentru nevoile propriei familii sau ale comunităţii, începând cu evul mediu apare producţia de piaţă, desfacerea produselor făcându-se fie în satele învecinate, fie în târguri, fie de-a lungul drumurilor comerciale.

Prelucrarea lemnului reprezintă aşadar unul dintre cele mai vechi meşteşuguri, care s-a format şi a rămas permanent legat de mediul ţărănesc, creând şi transmiţând prin secole puternice tradiţii, rezultante ale originalităţii geniului creator al locuitorilor acestor meleaguri. El a conservat în timp tehnici, forme şi motive decorative proprii, ce se regăsesc astăzi în creaţia populară românească.

II. Principalele domenii ale artei populare a lemnului în Oltenia.

Abundenţa lemnului, odinioară, pe teritoriul Olteniei, a făcut ca aici să înflorească o bogată civilizaţie a lemnului, materializată în construcţii, piese de mobilier, obiecte de uz casnic, unelte de muncă, piese de cult.

Prelucrarea artistică a lemnului s-a practicat în Oltenia atât ca îndeletnicire casnică, cât şi ca meşteşug specializat, în funcţie de produsele realizate, pentru a satisface feluritele nevoi de viaţă: construcţii, ocupaţii, obiceiuri şi credinţe. Această diversificare a meşteşugului s-a realizat în paralel cu specializarea unor centre care s-au afirmat în producerea unor categorii de obiecte: mobilier ţărănesc tradiţional, şindrilă, obiecte de uz casnic, instrumente muzicale.

1. Arta construcţiilor în lemn.

Un domeniu în care arta lemnului şi-a găsit, în Oltenia un câmp major de afirmare îl constituie arhitectura populară, lemnul fiind aici, secole de-a rândul, principalul material de construcţie, atât în zonele de deal şi de munte, cât şi la câmpie.

Realizările remarcabile ale arhitecturii oltene se evidenţiază prin eleganţa formelor şi echilibrul volumelor. Pe aceste însuşiri de bază, rezultat al unei îndelungate experienţe constructive, se grefează ansamblul elementelor arhitectonice, formând ceea ce se numeşte decorul.

Principalul sistem decorativ al casei oltene, plasat la nivelul prispei, este compus din stâlpi, colonete, grinzi, parmalâcuri care, prin formele lor şi prin motivele decorative care le împodobesc, imprimă casei specificul zonal.

Piesele care conferă prispei sau foişorului un efect artistic deosebit sunt stâlpii şi colonetele. Confecţionaţi dintr-o singură bucată de lemn de stejar, stâlpii prezintă o mare varietate de forme şi ornamente[16] (fig.I-III). O primă categorie de forme o reprezintă stâlpii simpli, cilindrici sau uşor tronconici, fie cu înfăţişarea unei grinzi cu patru feţe netede, fie fasonaţi "în dungi", cu numeroase feţe sau rotunjiţi. O a

doua categorie o constituie stâlpul, mai exact coloneta, care prezintă trei părți distincte, prelucrate din daltă: capitelul, corpul sau fusul și baza, care se prelungește mai totdeauna cu un piedestal. Capitelul și baza au o construcție anume, determinată de rolul lor funcțional, ca elemente de sprijin. De cele mai multe ori capitelul se prezintă ca o prismă dreaptă, de obicei cu vârfurile teșite sau ca un trunchi de piramidă cu fețele plane sau ușor curbate, simple sau împodobite cu crestături. Forme oarecum asemănătoare are și baza. Partea cea mai ornamentată o constituie fusul, care poate fi drept sau galbat și decorat cu crestături paralele, în zig-zag - "în scara pisicii", cum sunt denumite popular - sau sub formă de spirală, "în șurub" (stâlp "șerpuit") (fig.III). Adesea fusul este fragmentat în două sau mai multe părți, fie prin brățări de cercuri orizontale, fie prin mănunchiuri de profile variate, fie prin poliedre cu fețele netede sau decorate cu rozete, cruci sau roți.

Un aspect asemănător colonetelor prezintă "undrelele", elemente cu caracter strict decorativ, care au rolul de a acoperi capetele bârnelor de la colțuri sau din dreptul pereților despărțitori ai casei.

Stâlpii prispei susțin grinda principală a casei, pe care se sprijină grinzile transversale. În majoritatea cazurilor, capetele grinzilor sunt fasonate în formă de capete de cai. Tot cu această înfățișare, a capetelor de cai, sunt fasonate adesea și unele console din interiorul bisericilor, pe care se reazemă bolțile. Capetele de cai se regăsesc și la fruntarele bordeielor romănățene sau la fântânile învelite ("fântâni cu cai"), specifice nordului Olteniei.

Fruntarul caselor oltenești are adesea partea inferioară bogat profilată, profilul și fața fiind împodobite cu crestături și ornamente geometrice.

Decorul fațadei este întregit, de cele mai multe ori, de parmalâc sau pălimar, care mărginește prispa, fiind compus din scânduri scurte, dispuse vertical, îmbinate în două grinzi orizontale: una la partea inferioară, prinsă de talpa casei și alta, la partea superioară, fixată de stâlpi. Scândurile pălimarului au, de obicei, marginile profilate, reprezentând fie figuri geometrice: triunghiuri, romburi, cercuri, fie forme stilizate de flori sau păsări. La construcțiile mai noi, pălimarele sunt traforate, tăiate cu ferestrăul, realizându-se un efect deosebit, de umbră și lumină (fig.IV).

Pălimarul se poate opri la grinda inferioară, de prindere, dar poate și coborî grinda pălimarului, formând ciucuri. Uneori chiar scândura de prindere inferioară este traforată, formând ciucuri.[17] Denumirile populare ale motivelor decorative ale pălimarului sunt foarte expresive pentru sugerarea formei lor: mărgele, măr tăiat, fier de plug, candelabru, oală, ghindă, sfeclă.

Casele cu parmalâc traforat prezintă și pazie - o scândură subțire, traforată sub formă de zimți, pătrate, ciucuri, păsări, care îmbracă marginea exterioară a streașinilor.[18]

Grija pentru frumos a meșterilor constructori olteni s-a îndreptat și asupra altor elemente de arhitectură. Forme elegante capătă și acoperișul, atunci când este folosită șindrila, ca material de construcție. Se remarcă, în primul rând, rotunjirea artistică a colțurilor, necesitate constructivă, dictată de forma și natura materialului, care conduce la obținerea unui efect estetic deosebit.

La casele din nordul Olteniei, de o atenție deosebită se bucură, în unele cazuri, coama acoperișului, care este ascuțită și pusă în evidență de un șir de șindrile înălțate peste nivelul acoperișului. Partea superioară a șindrilelor ce depășesc coama este decupată sub forma unor ornamente numite popular "ciocârlani", care prezintă forme diferite: pătrate, romburi, triunghiuri, figuri stilizate de păsări sau animale, siluete umane, flori sau obiecte simbolice: cruci, pistornice etc.[19] Distribuirea acestor elemente decorative se face pe baza celor trei principii: simetria, repetiția motivului și alternanța.

Punctele de întâlnire a coamei cu vârfurile acoperișului sunt marcate de un lemn vertical, numit, după forma sa, suliță sau săgeată, decorat cu crestături geometrice.

Nici ușile nu au rămas în afara preocupării meșterilor olteni de a da elementelor utile forme estetice. La casele foarte vechi, ușile erau construite dintr-o singură bucată de lemn, cu mâner și încuietori simple, dar ingenios construite tot din lemn. Ulterior, ușile sunt confecționate dintr-un blat de scânduri mari, așezate vertical, pe care sunt aplicate, la exterior, plăcuțe mărunte, de formă dreptunghiulară, rombică, trapezoidală, împodobite uneori cu crestături, de obicei rozete.

Una dintre cele mai frumoase arhitecturi țărănești nu numai din Oltenia, ci din întreaga țară, s-a dezvoltat în Gorj, zona în care s-au conservat, de-a lungul secolelor, străvechi tradiții constructive și de artă.

Ca elevație, în Gorj se întâlnesc două tipuri de case bine definite: casa joasă și casa înaltă. Deși primul tip este cel mai frecvent, Gorjul reprezintă una din puținele zone din țară în care s-au construit, în număr mare, case cu două nivele, ambele din lemn.

Joasă sau înaltă, casa gorjenească impresionează atât în prin echilibrul proporțiilor, cât și prin decorul său. În timp ce casa joasă este masivă, dar nu greoaie, casa înaltă are o siluetă zveltă, imprimată de stâlpii prispelor, atât la nivelul superior cât și de la cel inferior, fapt care conferă construcției o eleganță aparte.

Principalul material de construcție al vechilor case gorjenești l-a constituit lemnul de stejar care se pretează la o bogată ornamentație, cele mai importante elemente decorative constituindu-le stâlpii prispei.

Arta stâlpilor din arhitectura Gorjului este unică, prezentând o infinită varietate de forme rezultate din suprapunerea unor volume ce se repetă sau alternează, în cadrul unor compoziții geometrice echilibrate. Motivele decorative, inspirate din natură, puternic stilizate în forme geometrice sunt, de regulă, realizate prin sculptare masivă, asociată cu crestarea și incizia, purtând denumiri semnificative: "măr" - motivul cel mai simplu dar și cel mai frecvent, "măr cu cruce-n creste","măr cu oglinzi", stâlp "șerpuit" simplu sau "șerpuit" cu inele și brățări, stâlp crestat "în scara pisicii". În estul zonei, predomină stâlpii alcătuiți dintr-o succesiune de volume sculptate, dominante fiind romburile sau cuburile suprapuse, în timp ce, în vest, se întâlnesc cel mai adesea stâlpii având fusul tratat ca o torsadă în diferite variante, fie ca o răsucire de linii curbe continue "fusul șerpuit", fie ca o răsucire a unor linii drepte în zig-zag "în scara pisicii". Fusul este marcat uneori, la mijloc, de inele, iar la capete se termină cu "măr". (fig.III)

Stâlpii susțin capetele arcuite și sculptate ale grinzilor transversale, terminate cu "cai", care susțin la rândul lor, cosorobii și căpriorii acoperișului. Una din cosoroabe este "fruntarul", element constitutiv principal, decorat pe fața inferioară, de la un capăt la altul, cu motive geometrice, cioplite, de un mare efect artistic, de unde și numele de "florar" dat acestei piese arhitectonice.

Element constructiv și decorativ, specific arhitecturii populare oltene, "undreaua" este întâlnită cu maximă frecvență în Gorj, fiind decorată cu motive similare celor de pe stâlpi (fig.III). În subzona stâlpilor "șerpuiți","undreaua" este împodobită cu torsadă - "funie", încadrată de șiruri de "colți", prezentând la bază o rozetă.

Un efect artistic deosebit crează și coama acoperișului, ale cărei capete sunt marcate de câte un stâlp scurt și ascuțit, cioplit cu motive geometrice, numit "țeapă". Între cele două țepe sunt dispuși "ciocârlanii" sau "cârsteii", care reprezintă ultimul șir de șindrilă lungă, tăiată în diferite forme stilizate.

La vechile case gorejenești, ușile erau mai puțin ornamentate, comparativ cu celelalte elemente arhitectonice, fiind scunde și confecționate dintr-o singură bucată de lemn masiv. Mai târziu, apar ușile "înflorate", numite și uși "căptușite", a căror parte exterioară este compusă din plăcuțe de lemn ce se îmbină în romburi, cu câte o rozetă incizată în mijloc. Un efect estetic deosebit conferă acestor uși "florile" cuielor de fier, bătute într-o anumită ordine.

O ușă de un efect estetic deosebit, aflată în colecția Muzeului Olteniei, datând probabil de la sfârșitul sec. al XVIII-lea, provine din comuna Căpreni. Decorul reprezintă o sinteză interesantă de elemente de artă cultă și artă populară. Dintre ornamentele de artă cultă amintim vulturul bicefal, arnăuții îmbrăcați după moda timpului, ba chiar și niște maimuțe. Ca elemente de artă populară predomină două frânghii răsucite, terminate cu cap de șarpe, care flanchează întreaga compoziție, pomul vieții, amplasat central, alături de care sunt figurate rozete, motive avimorfe, vrejul.

Ornamentația interioară a casei gorjene este destul de redusă. Ea consta în scrijelarea cu linii a "pondilei" (tavanul) de fag ulucit și numai foarte rar în sculptarea grinzilor interioare, de obicei cu motivul funiei răsucite.

Arta meșterilor constructori din Gorj s-a manifestat din plin mai ales în ornamentarea monumentalelor porți țărănești, considerate pe bună dreptate capodopere ale artei populare. Poarta gorjană prezintă aceleași elemente întâlnite și la casă: acoperiș în patru ape, cu coama străjuită de două țepe, care flanchează "ciocârlanii", fruntar și stâlpi, ca la prispă, împodobiți cu rozete sau "sori" și torsade. Un exemplu strălucit în acest sens îl constituie poarta casei Antonie Mogoș din Ceauru, aflată în Muzeul Satului din București. O valoarea artistică deosebită prezintă și poarta din Alimpești, aflată în colecția Muzeului Olteniei din Craiova, ornamentată prin sculptare și crestare, cu motive geometrice, dar și figurative: rozetă, cerb, funie.

Asemenea casei, construcțiile anexe ale gospodăriei gorjene sunt împodobite cu crestături și incizii. Amintim în acest sens stâlpii "pimnițelor" sau "jitnițelor" (hambare pentru cereale), ornamentate asemenea stâlpilor de la prispa caselor.[20]

Cele mai împodobite clădiri din lemn rămân însă vechile biserici gorjene, adevărate monumente arhitectonice, unele datând din sec. al XVII-lea. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie biserica de lemn din Arhoţi, strămutată şi restaurată în satul Ceauru, datând din anul 1679.[21] Pridvorul, asemenea caselor ţărăneşti din zonă, este străjuit, central, de stâlpi "şerpuiţi" în patru muchii, iar lateral, de stâlpi "şerpuiţi cu brăţări". Fruntarul este înflorat cu crestături geometrice diverse, "cheotorile" (încheieturile) bârnelor sunt tăiate în "coadă de rândunică", iar legăturile primezurilor sunt acoperite cu "undrele" ornamentate cu un brâu şerpuit.

Un exemplar deosebit din punct de vedere al decorului în lemn este şi biserica "Sfânta Troiţă" din satul Piştestii din Deal[22], înălţată la 1700, al cărei fruntar "înflorat" sau "încreţit" este susţinut de stâlpi care, prin forma lor, sugerează silueta umană, în timp ce capetele grinzilor ce susţin acoperişul sunt cioplite în formă de capete de cal.

O adevărată capodoperă arhitectonică o reprezintă biserica din satul Socoteni, datând din sec. al XVII-lea, atât datorită stilului ei arhitectonic, cât mai ales splendidului ancadrament al uşii, ornamentat cu motivul şarpelui.[23]

În genere, meşterii constructori gorjeni sunt anonimi. Rareori apare menţionat, pe fruntarul caselor, anul construcţiei, iar în pisaniile unor biserici, numele meşterilor. Astfel, la biserica din Glodeni, deasupra uşii este săpată în lemn, cu caractere chirilice, însemnarea: "Me(ş)teri au fost Dinu cu Ion frate-său ot Măghireşti. L(e)at 7200" (1692).[24]

Numele meşterilor constructori este menţionat, alături de ctitori şi pe pisania bisericii din Peştişani, în care se spune: "Această sfântă beserică s-au făcut la liatu 1823, cu toată cheltuiala şi ostănial(a) dum-lor postelnicu Ion Brădiceanu şi cu a dum-(lui)i Costa(n)din Tivig, i logofătu Petric(ă), i logofătu Şerban Brădiceanu şi alţi(i) ce să vor aşeza la pomelnicele lor. I Costa(n)din Apostoiu au luc(r)at cu mâinile din început până la săvă(r)şit şi cu tot satu."[25]

Interesantă această menţiune care atestă faptul că, în Gorj, prelucrarea lemnului era practicată nu numai de către meşteri specializaţi (precum Ion Corlan din Budieni, Ion Anghelescu din Rugi, Antonie Mogoş din Ceauru, Constantin Răţoi din Găvăneşti)[26], ci şi de către marea masă a locuitorilor.

În Vâlcea, ca şi în Gorj, lemnul a constituit principalul material de construcţie, el fiind folosit însă, adesea, în combinaţie cu piatra, utilizată nu numai ca temelie, la casele cu nivel, ci şi ca soclu, la casa înaltă. În vestul zonei, pe malul Olteţului, mai ales, se întâlnesc şi construcţii cu două nivele, înălţate exclusiv din lemn, fapt considerat de către unii specialişti[27] ca o influenţă a Gorjului, care a cunoscut acest tip de locuinţă.

O caracteristică a arhitecturii vâlcene o constituie foişorul, casa vâlceană cu foişor fiind printre cele mai realizate construcţii din România, atât prin proporţii, cât şi prin decor. Foişorul se întâlneşte atât la casa joasă, cât şi la cea înaltă, situaţie în care adăposteşte intrarea la beci.

Decorul arhitectonic vâlcean se caracterizează printr-o oarecare sobrietate. Principalul sistem decorativ îl constituie şi aici crestăturile lemnăriei de la faţada casei, în principal de la prispă şi foişor. Între acestea, se remarcă în primul rând, stâlpii caracterizaţi prin robusteţea volumelor. În nord-vestul Vâlcii, la graniţa cu Gorjul, stâlpii sunt cioplîţi în volume duble de trunchiuri de piramidă, unite la baza lor mare. În restul zonei se întâlnesc şi alte tipuri de stâlpi, ale căror capitele sunt amplasate la partea de sus a unor fuşi prelungi şi uşor galbaţi. Stâlpii susţin grinda principală a prispei sau foişorului, cioplită şi ca în volume geometrice.

Balustradele caselor vechi sunt cioplite cu barda, în scânduri groase, mai ales de fag. Decorul acestor balustrade este simplu, constând din cercuri ovale şi triunghiuri. Tot prin cioplire sunt împodobite şi porţile înalte, pe ai căror stâlpi şi grinzi se întâlnesc motivul "frânghiei" sau al şarpelui. Trebuie făcută însă specificaţia că poarta vâlceană nu se ridică la înălţimea ornamentală a porţilor înalte din Gorjul vecin.

Decorul cioplit în volume este uneori completat de cel incizat cu scoaba. Remarcăm de asemenea decorul uşilor de la casele vechi. Acestea sunt ornamentate, ca şi în Gorj, prin aplicarea pe un suport de scânduri mari, a mai multor fragmente de scândurele mici, care formează diverse desene, mai ales romburi.

O altă categorie de decor în lemn a caselor vâlcene mai noi o constituie traforajul, care a început să se răspândească, încă din ultimele decenii ale sec. al XIX-lea, cunoscând o mare înflorire, mai ales în perioada interbelică. Scândurile de brad, traforate, prezintă o mare varietate de modele, predominând în special formele fitomorfe. O caracteristică a traforajului vâlcean o constituie aplicarea scândurilor traforate pe un fundal de scândură, procedeu ce creează un efect deosebit.

Calități artistice remarcabile prezintă și arhitectura mehedințeană, care se caracterizează printr-un deosebit simț al proporțiilor. În raport cu arhitectura gorjeană, decorul mehedințean este mai simplu și mai robust, remarcându-se însă prin armonia volumelor.

Principalele elemente decorative ale casei mehedințene sunt amplasate la "tindă" (prispă), atât la casele joase, cât și la cele înalte. Sistemul ornamental este alcătuit din stâlpi verticali, pe care se sprijină grinda principală a tindei, numită local "prăgar", care la rândul ei susține grinzile transversale, numite "cai", ce sprijină cosoroaba pe care sunt așezați căpriorii, ce susțin lănteții și, în cele din urmă, șindrila.

Față de stâlpii gorjeni, stâlpii mehedințeni sunt mai groși, de obicei de secțiune pătrată. Ei sunt cioplíți, de regulă, în tetraedre și decorați cu x-uri și zimți, alternând cu inele duble sau triple. Treimea inferioară a stâlpului, prinsă în balustrada stâlpului, este cioplită într-un volum paralelipipedic alungit, iar cele două treimi superioare sunt organizate în tetraedre, care se succed în 4-8 volume. Uneori, motivele sculptate sunt amplasate la mijlocul stâlpului, efectul obținut fiind deosebit. Alternanța volumelor geometrice denotă grija meșterului pentru imprimarea unui anume ritm acestei opere de adevărată sculptură modernă.

Stâlpii de secțiune circulară sunt mult mai rari, iar grosimea lor este mult mai mare comparativ cu Gorjul. Unii stâlpi circulari sunt șerpuiți, jumătate de la stânga la dreapta, iar cealaltă jumătate de la dreapta la stânga, prezentând și un mic capitel în formă de trunchi de piramidă. Astfel de stâlpi am întâlnit, în cursul cercetărilor noastre, în zona Cireșu-Podeni. Uneori stâlpul este împărțit în mai multe segmente de câte un inel circular.

Legătura dintre stâlpi și grinda mare a tindei se realizează, în Mehedinți, în trei moduri: legătură directă, la care capitelul stâlpului se îmbucă printr-o limbă în corpul grinzii; legătura la care stâlpul susține "calul" grinzii transversale peste care se așează grinda mare a tindei; legătura la care între stâlp și grindă apare un așa-numit "florar" sau o mică "talpă", care se așează la capătul stâlpului și pe care se sprijină grinda.[28]

"Caii" grinzilor transversale sunt fie arcuiți, așa cum o atestă numele lor, fie drepți. În ambele cazuri, "caii" mehedințeni sunt cel mai adesea împodobiți cu o cioplitură mediană, în formă de acoladă triplă.

Grinda principală, numită și "prăgar" sau "florar" are lungimea casei, adică 7-12 m și o grosime considerabilă. Pe fața inferioară a grinzilor sunt practicate cioplituri curbe, alternând cu cioplituri drepte, completate cu zimți și creneluri.

Și în arhitectura mehedințeană se întâlnește uneori, mai rar decât în Gorj, "undreaua", numită aici "andrea". O soluție arhitectonică deosebită am întâlnit la biserica din Costești, la care bârnele din apropierea ferestrei se termină la exterior cu capete de cai, iar la interior cu cap de balaur.

Un element decorativ deosebit al casei vechi mehedințene îl constituie ușa de la intrare, confecționată fie dintr-o bucată groasă de lemn, fie placată cu scândurele de brad, de formă romboidală. Uneori, ușa este încadrată de frânghii răsucite, ca în cazul bisericii din satul Gornenți, comuna Podeni sau frânghii terminate cu cap de șarpe, precum la biserica din Costești.

Preocuparea pentru ornament se întâlnește și la alte elemente arhitectonice, cum ar fi poarta, ai cărei stâlpi sunt împodobiți uneori cu motive astrale (rozeta, luna) și zoomorfe (șarpele), ca în cazul unei case din comuna Prejna.

Efecte decorative deosebite se obțin și din aranjarea șindrilei pe acoperiș, mai ales a ultimului rând de pe plasa din spate, lăsat cu circa 10 cm mai înalt, peste coama acoperișului. Pe acest șir, numit în Mehedinți "cășiță", se bat "rândunelele", denumire locală a "ciocârlanilor" gorjeni, șindrile ale căror forme geometrice amintesc siluetele unor păsări stilizate. Dacă "ciocârlanii" gorjeni sunt așezați în șiruri lungi, compacte, cei mehedințeni se așează în trei grupe de câte trei, una la mijlocul coamei, iar celelalte două spre extremități.

În afara casei de locuit, în Mehedinți ca și în Gorj, se întâlnesc și alte construcții la care se remarcă grija meșterilor pentru ornamental, cum ar fi "pimnițele" ale căror prispe prezintă uneori stâlpi frumos cioplíți sau așa-numitele "fântâni cu cai", ale căror grinzi laterale sunt cioplite în formă de cap de cal, stilizat.

Dacă în partea nordică a Olteniei pot fi desprinse trei zone distincte, atât în ceea ce privește mediul geografic, cât și caracterele locale ale arhitecturii, în zona de câmpie a Doljului și Romanaților sunt specifice două tipuri de locuință, rezultate a două concepții constructive diferite: casele semiîngropate, numite impropriu "bordeie" și casele construite la sol.

Casa pe jumătate îngropată a cunoscut o mare răspândire către sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Lemnul de stejar din care erau confecționate a oferit un material potrivit pentru

bogate manifestări artistice. Intrările în "bordeie" erau de obicei flancate de capete de cai, cioplite în bârne masive, așezate pe cosorobii tindei. "Stoborii" sau stâlpii și "fruntarii" care încadrau intrarea tindei sau a ogeacului, "birlicii" sau "amnarii" dintre furci și grindă, furcile, furculițele și grinzile, cosorobii și "mârtacii" acoperișului erau ornamentați cu cioplituri în forme geometrice (linii drepte și frânte, linii curbe și cercuri), dar și figurative (colaci, frânghii, făclii, rozete, "sacsâi" sau glastre cu flori, stele, soare, cap de greiere, chip de șarpe, cruce, policandru, ochi de om stilizați, mâini, siluete și chipuri umane)[29] (fig.4)

Au existat bordeie la care partea vizibilă a ușilor de la intrare, precum și întreaga suprafață a pereților interiori erau acoperite cu motive ornamentale. Gheorghe Focșa amintește în acest sens bordeiul lui Tudor Radu Vasile din Amărăștii de Jos, desfăcut în 1934, care avea pereții interiori împodobiți cu chipuri de oameni, figuri de animale și păsări, imagini biblice, precum Maica Domnului cu Iisus. "Un tablou era făcut peste 4-5 mârtaci: un cioban cu oile, un copac, păsări . . . și era scris în litere chirilice."[30]

În interior, foarte bogat ornamentați erau "birlicii" sau "amnarii", precum și "tălpile" așezate între brațele furcilor, sub grindă. Capetele acestora din urmă, care rămâneau în afara brațelor furcilor, erau împodobite cu diverse ornamente.

Spre deosebire de casele semiîngropate, casele de deasupra din sudul Olteniei sunt mai puțin ornamentate. Situațiile în care stâlpii prispei sunt împodobiți cu cioplituri în forme geometrice sunt foarte rare. Remarcăm în schimb o mai mare grijă pentru ornamentarea stâlpilor porților sau a stachetilor gardurilor. Amintim în acest sens stâlpii caselor din comuna Murgași, județul Dolj, împodobiți cu crestături geometrice și cu semnul crucii. Uneori stâlpii porților sugerează silueta umană, cum este cazul a patru stâlpi aflați în colecția Muzeului Olteniei, provenind din comuna Plenița, județul Dolj.

2. Mobilierul țărănesc.

Arta lemnului a cunoscut realizări remarcabile în domeniul mobilierului țărănesc. Categoriile de mobilier întâlnite pe teritoriul Olteniei sunt, în genere, cele existente până nu demult în întreaga țară: lavița, patul, masa, scaunul, diferite piese de suport deschise și închise (poliță, cuier, blidar, dulap), lada de zestre, leagănul. Ceea ce conferă însă originalitate pieselor confecționate de către meșterii olteni sunt detaliile de formă și mai ales, ornamentica lor.[31]

Mobilierul din Oltenia se încadrează, în cea mai mare parte, în grupa mobilierului lucrat după metode tradiționale, principala pondere revenind și aici pieselor confecționate în tehnica dulgheritului, cu ornamente crestate, față de piesele care păstrează forme din natură (mobilierul "cules"). Alături de tehnicile tradiționale, în ultimele decenii s-a generalizat tehnica tâmplărească (orășenească) de lucru, la care croirea și finisarea părților componente se face cu ajutorul ferăstrăului, a rindelei și a strungului de lemn, iar îmbinarea se realizează în "coadă de rândunică" sau cu ajutorul cuielor de fier.

După asamblarea pieselor de mobilier se trecea la ornamentarea acestora, un loc important ocupându-l în special ornamentarea lăzilor de zestre, care constituie de altfel piesele cele mai realizate din punct de vedere artistic, dat fiind rolul lor funcțional și, mai ales, simbolic, în cadrul interioarelor țărănești. În ceea ce privește interesul manifestat de meșteri pentru realizarea decorului, lăzile erau urmate în ordine de mesele-dulap, dulapurile pentru vase, blidarele, mesele înalte și scaunele înalte cu spătar, în timp ce mesele și scaunele joase, cuierele, polițele și paturile erau mai puțin ornamentate. Excepție făceau din această ultimă categorie paturile cu talpă, specifice Gorjului și sudului Olteniei, care aveau laturile ornamentate cu crestături și picioarele sculptate în volume geometrice, asemenea stâlpilor de prispă. (fig.X/1)

Crestăturile se întâlnesc și în ornamentarea altor tipuri de mobilier. Astfel, efecte decorative deosebite se obțineau la scaunele rotunde și la spătarele scaunelor înalte, prin cioplirea cu barda, în fațete, a marginilor. Ornamentate prin crestare erau unele polițe și blidarele, ale căror margini par adevărate dantelării în lemn; crestate sunt, de asemenea, "coroanele" dulapurilor înalte de vase, lucrate în unele centre vâlcene.

O tehnică mai nouă, aplicată mai ales în ornamentarea blidarelor și a spătarelor scaunelor înalte, a "canapelelor" și a tăbliilor paturilor, este traforarea ce constă în decuparea din masa lemnului a unor elemente geometrice, ceea ce crează efecte artistice deosebite datorită alternanței de plinuri și goluri. În cazul blidarelor, procedeul se aplică la marginea rafturilor, formele cele mai frecvent decupate fiind triunghiul și trapezul. O varietate mai mare de forme și profile traforate se întâlnește însă la spetezele "canapelelor" gorjene, precum și la tăbliile paturilor, unde porțiunile traforate alternează adeseori ritmic cu "zăbrelele" lucrate la strung.

Principala tehnică de ornamentare a mobilierului tradițional a fost incizia, asociată uneori cu colorarea, procedeu întâlnit în special în centrele vâlcene și gorjene, în timp ce în Mehedinți la exemplarele mai vechi, culoarea era suplinită de hașurare realizată tot prin incizie (fig.VI/2; fig.VII/3).

O frecvență mult mai mică a cunoscut în ornamentarea mobilierului țărănesc din Oltenia tehnica pirogravării, adică a imprimării pe suprafața lemnului a unor motive geometrice simple cu ajutorul unui fier încins. Ea se întâlnește doar în ornamentarea leagănelor din tăblii de lemn, încovoiate, dar și aici decorul este combinat adeseori cu cel executat prin crestare și incizie.

Dacă atât din punct de vedere al formelor, cât și al tehnicii de execuție și ornamentare, mobilierul țărănesc din Oltenia nu diferă prea mult de cel întâlnit în alte zone ale țării, ceea ce îi conferă originalitate este ornamentica, decorul reprezentând, mai ales în cazul lăzilor de zestre, un element esențial în determinarea apartenenței lor teritoriale.

Repertoriul ornamental utilizat de meșterii țărani din Oltenia este bogat, cuprinzând atât motive comune tuturor zonelor etnografice, cât și motive proprii mobilierului din această parte a țării. Apar astfel ornamente abstracte sau abstractizate, ornamente concrete sau realiste și motive ornamentale simbolice, în transpunere geometrică, liber desenată sau mixtă.[32]

Ornamentele abstracte sunt realizate în jocul tehnicii de lucru (incizia, crestătura ori traforul) și exploatarea aspectului fibrei lemnului, naturală sau colorată prin vopsire. Printre cele mai simple și, totodată, cele mai arhaice elemente ornamentale din această categorie, întâlnite în decorul mobilierului țărănesc, se numără astfel elementele liniare: linia dreaptă, linia frântă, liniile încrucișate în rețea (hașurile). Acestea din urmă dețin un rol important în ornamentica mobilierului produs în centrele gorjene sau mehedințene, unde au rolul de a diferenția suprafețele, suplinind tehnica colorării lemnului, mai puțin utilizată aici. Din combinația motivelor liniare drepte rezultă diverse figuri geometrice simple care nu mai păstrează nici o legătură semantică cu sursa inițială de inspirație - dreptunghiul, pătratul sau triunghiul - ornamente întâlnite mai ales în decorul specific centrelor gorjene (fig.VII/3).

O categorie mult mai vastă o constituie ornamentele concrete, inspirate din realitatea înconjurătoare, diferențiate pe grupe și subgrupe în funcție de conținutul lor semnatic. Din marea grupă a ornamentelor fiziomorfe, pe mobilierul oltenesc apar frecvent motive cosmomorfe (astrale), fitomorfe, zoomorfe și antropomorfe. În cadrul ornamentelor astrale au o mare frecvență reprezentările geometrice, curbilinii sau rectilinii ale soarelui, ce-și au originea într-o străveche artă dezvoltată încă înainte de epoca fierului.[33] Alături de imaginea clasică a soarelui - rozeta - decorul mobilierului oltenesc cuprinde și alte semne solare cum ar fi cercul, crucea înscrisă în cerc, vârtejul a căror simbolistică este evidentă, dar și rombul și pătratul tăiat pe diagonală (fig.VI/2; fig.VII/3; fig.VIII/3), la care semnificația cosmică este greu sesizabilă astăzi.

Ca o caracteristică a centrelor din Vâlcea remarcăm frecvența motivelor astrale - mai ales a rozetei - executate pe suprafețe mari (fața și capacul lăzilor, ușile dulapurilor), alături de care se folosește în completare ornamentul simplu, liniar, dispus pe picioarele și capetele lăzilor. O combinație interesantă în redarea simbolului solar o reprezintă înscrierea în cercul cu margine dințată a unui personaj uman, liber desenat, decor întâlnit în cazul lăzilor de zestre confecționate în centrul mehedințean Obârșia Cloșani (fig.VI/4). Din aceeași categorie de ornamente cosmomorfe mai fac parte semiluna și steaua, ultima incizată fie în varianta cu patru colțuri, fie sub forma unui mănunchi de linii radiale.

Alături de motivele astrale cu conținut semantic apar adeseori în completare ornamente curbilinii (semicercuri sau arcuri de cerc), lipsite de semnificație, menite doar să echilibreze câmpurile ornamentale într-o manieră care să nu distoneze cu motivele decorative principale.

O frecvență relativ mare cunosc în decorarea mobilierului oltenesc ornamentele fitomorfe, realizate fie în redare stilizată, ce merge uneori până la geometrizare, fie în redare figurativă. Motivul vegetal cel mai des întâlnit este bradul dispus pe picioarele lăzilor sau ale meselor-dulap, pe fațada și pe capacul lăzilor de zestre (fig.VI/2,3). Acest motiv a cunoscut cea mai mare răspândire în ornamentarea pieselor de mobilier confecționate în Mehedinți și Gorj, fiind mai puțin întâlnit în producția centrelor vâlcene. Cercetări anterioare au evidențiat marea vechime a motivului bradului în ornamentica populară românească, atât ca ramură, cât și ca arbore figurat cu rădăcini, atribut esențial al pomului vieții ce constituie unul dintre miturile străvechi ale omenirii, simbolizând "tinerețea fără bătrânețe" și "viața fără de moarte."[34]

Ca imagine plastică, pomul vieții se întâlnește în arta tuturor popoarelor europene, precum și a unora din Asia, transpus în două tipare: cel elenistic, al kantharosului grecesc, vas din care iese un butuc de viță de vie, în preajma căruia sunt reprezentate uneori animale sau păsări de pază, și cel iranian, în care arborele

vieții apare figurat ca un copac cu rădăcina îngroșată asemenea unui triunghi, bi sau trifurcată, ori cu un gol la rădăcină simbolizând izvorul, arbore străjuit de asemenea de păsări, animale sau oameni.[35] Motivul ornamental al bradului constituie așadar un al treilea tipar, local, de origine traco-dacică, folosit în ornamentica populară românească alături de cele două tipare de circulație universală.

Marea frecvență a acestui motiv decorativ în ornamentarea lăzilor de zestre este legată direct de funcționalitatea piesei, de simbol nupțial, bradul fiind de altfel arborele nunții, împodobit și așezat la poarta sau pe casa tinerilor căsătoriți. Desigur că astăzi motivul și-a pierdut oarecum din semnificații, prezența lui pe lăzile de zestre confecționate de meșterii contemporani datorându-se tradiției.

În producția unor centre mehedințene asistăm la întrepătrunderea tiparului clasic traco-dac (bradul) cu tiparul elenistic al kantharosului transformat în "saxia" țărănească de pământ. Un astfel de decor, în care bradul apare plantat în saxie se întâlnește pe o ladă de zestre din comuna Balta, județul Mehedinți, unde este asociat cu un motiv astral, simbol al nașterii, steaua.

În decorul unui alt centru mehedințean, Obârșia Cloșani, pomul vieții este redat în varianta tiparului plastic iranian, luând o formă asemănătoare chiparosului întâlnit în peninsula balcanică, atât pe lăzi de zestre, cât și pe țesături. Uneori, imaginea pomului vieții este rezultanta întrepătrunderii tiparului iranian cu tiparul elenistic în sensul că pomul vieții apare figurat ca un fel de chiparos plantat într-un vas (fig.VI/4).

Ornamentica tradițională fitomorfă a mobilierului, cu precădere a celui gorjean, cuprinde și alte motive, redate mai ales figurat, cum sunt: ramura cu flori, frunza dispusă pe picioarele meselor-dulap și "floarea mare", cu patru petale care acoperă uneori întreaga suprafață a ușilor meselor-dulap. Decorul alcătuit din registre orizontale de flori cu patru petale înscrise în dreptunghiuri sau pătrate, întâlnit pe fațadele lăzilor de zestre din unele centre mehedințene sau gorjene (fig.VII/4,5) reprezintă o etapă evolutivă mai nouă, fiind rezultatul transformării decorului exclusiv geometric, compus din pătrate și dreptunghiuri cu diagonale duble.

Fără a cunoaște o foarte largă utilizare, motivele zoomorfe se întâlnesc și ele în ornamentarea lăzilor de zestre și a meselor-dulap, mai ales a celor mehedințene, modalitatea lor de redare fiind, în genere, cea figurativă, caracterizată printr-o pronunțată apropiere de realitatea reflectată. Din subgrupa ornamentelor zoomorfe liber desenate rețin atenția, în primul rând, reprezentările șarpelui, motiv ce apare figurat destul de frecvent atât pe picioarele cât și pe fațadele lăzilor și meselor-dulap, asociat fie cu motive astrale (rozeta, steaua), fie cu motive antropomorfe, fapt ce dezvăluie străvechi semnificații. Reprezentarea șarpelui considerat în credințele populare drept păzitorul casei, capătă astfel o valoare simbolică. Caracteristică pentru ilustrarea acestui ornament poate fi considerată o masă-dulap ce provine de la Vlădila, județul Olt, decorată pe fațadă cu o rozetă centrală către care se înalță două scări, motiv încadrat lateral de doi șerpi.[36]

Un alt motiv decorativ din această categorie - cocoșul se întâlnește în ornamentarea unor lăzi de zestre confecționate la Gornenți, județul Mehedinți (fig.VII/2). El este asociat uneori cu rozeta, fapt ce pare să confirme teoria lui B.A. Rybakow[37], preluată și de alți autori, potrivit căreia pasărea reprezintă simbolul luminii, al soarelui, fiind din această cauză înfățișată adeseori înconjurată de romburi, roți și cercuri dințate. Reprezentarea pe lăzile de zestre a cocoșului poate fi interpretată însă și ca simbol al bărbăției. Oricum surprinde faptul că motivul cocoșului, atât de des prezent în ornamentarea ceramicii vâlcene (Horezu, Vlădești), nu a fost preluat și de meșterii din zonă care confecționau mobilier.

O ultimă categorie de motive folosite în decorarea pieselor de mobilier din Oltenia, mai precis a lăzilor de zestre o formează ornamentele antropomorfe. Astfel, pe o ladă de zestre achiziționată din comuna Poiana Mare, județul Dolj, piesă aflată în colecția Muzeului Olteniei, silueta umană este mai mult sugerată printr-un triunghi, având la partea superioară un mic cerc, ornament asemănător cu cel aparținând unei lăzi bucovinene din patrimoniul Muzeului de Etnografie din Rădăuți sau cu cel întâlnit frecvent în aria centrului Sângiorgiu de Meseș, județul Sălaj[38].

Meșterii populari din Oltenia au folosit cu aceeași capacitate de stilizare artistică atât modul de tratare geometrică a figurii umane, cât și redarea liber desenată a acesteia. Este interesant faptul că reprezentările antropomorfe apar cu precădere în decorul lăzilor de zestre nord-mehedințene cu o vechime de peste 100 de ani, cum este cazul pieselor provenite din satele Băluța, Prejna sau Obârșia-Cloșani, pe fațadele cărora sunt desenate naiv siluete umane încadrate în cercuri, reprezentărilor antropomorfe circumscriindu-li-se elemente solare (fig.VI/III).

Un loc aparte în cadrul decorului antropomorf îl ocupă compoziția cu o puternică încărcătură polisemnatică cunoscută în antichitate sub denumiri ca acelea de cavalerul sau călărețul trac, cavalerii

danubieni, cavalerul pașnic etc.[39] Dintre piesele de mobilier, lada de zestre este singura pe care se întâlnește compoziția cal și călăreț în diferite ipostaze. Spre exemplu, pe o ladă aflată în colecția Muzeului Olteniei, provenind din comuna Plenița, județul Dolj, se găsește în planul central al fațadei o dublă imagine a calului și călărețului, redată schemativ, naiv. Aceeași compoziție (om cu cal) figurează și în repertoriul centrului mehedințean de veche tradiție Obârșia-Cloșani (fig.VI/4).

Mai mult decât repertoriul ornamental, ceea ce contribuie la definirea specificului decorativ al mobilierului oltenesc este organizarea decorului, gamele compoziționale fiind acelea care diferă nu numai față de alte zone etnografice, ci și de la un centru la altul. Compozițiile ornamentale prezintă două structuri distincte: una a gamelor decorative, în funcție de câmpul ornamental respectiv, cealaltă a armoniei decorative, a ansamblului piesei, fiecare parte constitutivă având-și unitatea sa compozițională și tipuri diferite de elemente ornamentale.

Câmpurile ornamentale diferă în funcție de piesa de mobilier. La lada de zestre, cele mai importante sunt fața centrală, capacul, fețele laterale și picioarele, în timp ce la dulapuri și mese-dulap decorul este dispus în primul rând pe uși, pe picioare, pe sertarul mesei-dulap și foarte rar pe pereții laterali.

Ornamentele picioarelor, dispuse întotdeauna pe verticală, îndeplinesc cel mai adesea rolul de chenar, încadrând compoziția de pe fața centrală a lăzilor sau de pe ușile dulapurilor. La mesele-dulap, chenarul format de decorul picioarelor este întregit de ornamentele de pe fața sertarului și de pe stinghia de sub uși. De regulă, asemenea ornamente sunt fie completări ale compoziției centrale, fie o repetiție a uneia dintre elementele acesteia, fie motive decorative simple, neutre, care încadrează ansamblul compozițional. Același rol de chenar al compoziției centrale îl are decorul căpătâielor de la capacul lăzilor de zestre, care se conjugă însă cu decorul capacului și al fețelor laterale. În cazul capacelor lăzilor de zestre, doar prima și a doua scândură sunt ornamentate cu motive simple, liniare, considerându-se că această parte este mai puțin vizibilă datorită depozitării pe ea a țesăturilor de interior. Există însă și situații în care capacul repetă în forme asemănătoare sau puțin modificate ornamentele de pe fața centrală a lăzii, dispunerea lor pe cele trei scânduri componente corespunzând celor trei registre decorative ale fațadei. Este cazul lăzilor de zestre confecționate la Obârșia-Cloșani, care prezintă compoziții decorative ample atât pe fața centrală, cât și pe capac (fig.VI/3,4).

Decorul părților laterale ale lăzilor este de cele mai multe ori simplu, el constând în marea majoritate a cazurilor din hașuri sau dreptunghiuri cu diagonale duble. Fac excepție lăzile a căror compoziție centrală a fațadei constă din unul, două sau trei medalioane, motiv care se repetă apoi pe capetele laterale, fiind încadrat uneori într-un chenar asemănător celui de pe fațadă. Pereții dulapurilor și meselor-dulap nu sunt de obicei ornamentați. La piesele mai noi provenite cu precădere din centrele gorjene (Motru Sec, Suseni, Dobrița) se încearcă o decorare a lor, dar nu prin incizie, ci prin vopsirea în roșu și verde a unor ornamente liniare sau fitomorfe.

Compozițiile ornamentale cele mai ample și mai complexe sunt amplasate pe fața centrală a lăzilor și pe ușile dulapurilor, unde suprafața este mai mare și, în consecință, permite o varietate de combinații a motivelor decorative. O primă compoziție ornamentală, și cea mai simplă totodată, întâlnită în toate centrele Olteniei, este aceea a repetiției unui element decorativ pe întreaga suprafață tratată (fig.VII/3). Motivele care se repetă sunt în genere simple, liniare: pătrate umplute cu hașuri, romburi hașurate, în coloană, pătrate cu diagonale duble, transformate în unele centre gorjene (Motru Sec, Runcu) în flori cu patru petale înscrise în pătrate (fig.VII/4,5).

O gamă compozițională mai complicată este dată de repetiția ritmică a unor elemente ornamentale diferite, dispuse pe două sau mai multe registre orizontale. Această compoziție este specifică mai ales lăzilor de zestre fiind puțin utilizată în cazul dulapurilor ori al meselor-dulap. De cele mai multe ori sunt grupate în registre orizontale cu motive geometrice liniare, dar există și situații în care acestea alternează cu motive circulare: arcuri de cerc, cercuri concentrice, rozete etc. Asemenea compoziții ornamentale se întâlnesc la lăzile confecționate la Gornenți-Mehedinți, la Urșani-Vâlcea sau la Baia de Fier-Gorj.

Foarte frecventă pe lăzile de zestre, dar și pe ușile meselor-dulap, este compoziția ce reunește două grupuri de elemente ornamentale identice, dispuse simetric de-o parte și de alta a unui ax vertical, reprezentat în cazul meselor-dulap de linia despărțitoare a ușilor. La dreapta și la stânga axului este amplasat adeseori câte un ornament predominant - cerc sau rozetă - în jurul căruia se organizează restul decorului, motivele decorative complementare îndeplinind aici rolul unui chenar ce încadrează compoziția centrală. Pe unele lăzi de zestre vâlcene, în cadrul acestei variante decorative, apar uneori și registre orizontale, dispuse în același

raport de simetrie față de axul vertical, gama ornamentală astfel realizată devenind mai bogată și mai complexă prin folosirea combinată a casetelor și a registrelor orizontale și verticale.

Deși mai puțin frecventă, asimetria este și ea un procedeu întâlnit în organizarea decorului, atât în cazul lăzilor de zestre, cât mai ales al meselor-dulap, ale căror uși, considerate fiecare ca un câmp ornamental aparte, sunt decorate cu motive diferite sau organizate în game diferite.

Compoziția ornamentală cea mai complexă, cu o mare răspândire în Vâlcea, dar întâlnită și în unele centre din Gorj (Baia de Fier, Buduhala), este aceea a grupării întregului decor în jurul unui motiv central, de regulă cerc sau rozetă, fie radial, fie în unul sau mai multe registre orizontale, raportate la axul vertical. Această compoziție apare pe fațada și pe părțile laterale ale lăzilor de zestre, precum și pe ușile meselor-dulap. În cazul din urmă, cele două uși pot fi tratate fie ca un câmp separat, fiecare cu câte un medalion central cu rozetă în mijloc, având de jur împrejur semicercuri întretăiate, fie ca un câmp unitar, ornamentul central apărând în această situație segmentat pe linia de închidere a ușilor. Compoziția ornamentală, axată pe un motiv central dominant este partea cea mai valoroasă din punct de vedere estetic, întrucât ea dă posibilitatea manifestării depline a fanteziei creatoare a artistului popular, generând realizări pline de originalitate și evidențiind specificitatea mobilierului țărănesc din Oltenia.

Ornamentica are așadar marea calitate de a ridica confecționarea mobilierului țărănesc de la condiția de meșteșug la nivelul creației artistice, iar produsele realizate, de la condiția de bunuri gospodărești la adevărate opere de artă.

3. Unelte de muncă și obiecte de uz gospodăresc cu caracter artistic

O amplă categorie de obiecte din lemn, la care se constată o îmbinare a utilului cu frumosul, o constituie obiectele de uz casnic, utilizate în cadrul ocupațiilor tradiționale.

Lemnul a constituit materia primă de bază în confecționarea diverselor unelte, începând cu cele utilizate la culesul din natură (piepteni pentru cules afine, coșuri din scoarță de copac, folosite ca recipiente pentru fructele de pădure) sau la pescuit (vârșii).

Realizări interesante sub raport artistic, atât din punct de vedere al formei, dar mai cu seamă al decorului cioplit sau crestat, întâlnim la unele unelte agricole. Amintim în acest sens grapele de mărăcini din zona Gorjului, care repetă parcă ideea de ritm a stâlpilor de prispă.[40] O astfel de grapă provenind din localitatea Glodeni, județul Gorj, figurează în colecțiile Muzeului Olteniei.

Unealtă agricolă de bază, plugul nu este lipsit de elemente ornamentale, așa cum o demonstrează un jug aflat de asemenea în patrimoniul Muzeului Olteniei, împodobit pe partea din față cu motive geometrice, dar și figurative (pește).

O categorie de obiecte din lemn, foarte interesantă sub aspectul decorului, o constituie tiocurile folosite ca suport pentru gresia cu care se ascute coasa. În marea majoritate a cazurilor, acestea sunt ornamentate cu crestături geometrice, în special "dinți de lup", o succesiune de triunghiuri, dispuse de regulă în brâie de câte patru rânduri, la gura tiocului.

Prin incizie și crestare sunt ornamentate și măsurile pentru lapte sau cereale, numite în Oltenia și "căpeți", precum și gălețile pentru muls, care prezintă ornamente geometrice diverse: linii drepte, linii frânte, în zig-zag, x-uri, spirale, segmente de cerc întretăiate, romburi, dispuse sub formă de brâie, la bază și gură, uneori și pe mânere. O găleată de muls, existentă în colecțiile Muzeului Olteniei, este ornamentată, de jur împrejurul gurii și pe cele două toarte, cu motive florale cu patru petale.

O categorie aparte o reprezintă bâtele care constituie pentru păstori atât unelte și arme, cât și obiecte asupra cărora s-a manifestat înclinația lor pentru frumos. Câmpurile ornamentale sunt compuse din motive străvechi (dinți de lup, cercuri, semicercuri, romburi, linii în zig-zag), realizate în tehnica cioplirii, crestării sau inciziei. Adeseori pe bâte apare motivul șarpelui asociat adesea cu motivul antropomorf. În colecția Muzeului Olteniei există un baston, de-a lungul căruia este reprezentat un șarpe cu trei capete, în spațiul dintre capete fiind ilustrat un personaj uman cu mâinile pe piept, poziție tipică pentru un mort. O altă bâtă, aflată de asemenea în colecția muzeului, are măciuca cu formă antropomorfă, iar pe aproape întreaga suprafață sunt reprezentați doi șerpi încolăciți.

O ornamentație bogată prezintă lingurile din Oltenia, folosite în gospodării și la stâni, lucrate din lemn de paltin și frasin, mai rar de fag, cu corpul cioplit în forme emisferice, ovoidale sau eliptice, prelungit cu cozi de diferite lungimi, profile și lățimi, ale căror forme zvelte sunt ornamentate cu crestături geometrice. De un efect deosebit sunt lingurile și caucele cu coada terminată cu "cap de cal".

În trecut cele mai ornamentate erau lingurile produse în Gorj. Aici varietatea motivelor era extrem de mare, decorul fiind compus adesea prin îmbinări de linii curbe.

Un stil cu totul aparte am întâlnit în satul Ursoaia, comuna Negomir, unde în urmă cu trei decenii activa un meșter rudar, Pâslea Vasile, care executa linguri, ale căror cozi, ornamentate prin crestare, prezentau profiluri unghiulare de o mare diversitate. În unele sate gorjene, coada lingurii era împodobită uneori cu ornamente figurative. Astfel de exemplare am întâlnit în comuna Stoina, lucrate de Constantin F. Fota în urmă cu 70 de ani, ornamentate cu motive avimorfe și zoomorfe: pupeze, găini "gușteri", șerpi (fig.IX/1).

Tot în Gorj erau frecvente odinioară așa-numitele "linguri cu călcâi"[41], care prezentau sub căuș o curbă puternică, ce conferea cozii o eleganță deosebită. La unele din aceste linguri se întâlnea uneori și decorul traforat.

Deși, în vremuri mai vechi, lingurile din Vâlcea erau mai puțin decorate, ele remarcându-se mai ales prin forma lor zveltă și elegantă, în ultimele decenii s-au impus, prin măiestria și varietatea ornamentelor, lingurile executate în zona Horezu, de meșteri precum Petre Iacovoiu din Tănăsești, Constantin Badi din Urșani și Dumitru Bușe din Ifrimești, sate aparținătoare orașului Horezu (fig.IX/2-4).

Petru Iacovoiu s-a îndeletnicit inițial cu confecționarea furcilor de tors și a "ciumagelor". Mai târziu el se angajează la mănăstirea Bistrița[42], unde timp de aproximativ 4 ani se ocupă cu confecționarea lingurilor de lemn, pe care le ornamentează cu crestături, după modele variate, executate aici. În felul acesta el capătă o mare îndemânare și experiență, pe care le va valorifica pe parcursul întregii vieți, lingurile, furculițele, lingurițele și, mai rar, furcile de tors executate de el, deși unitare sub aspectul formei și a tehnicii de lucru, deosebindu-se radical de exemplarele confecționate de alți meșteri.

Caracteristice pentru creația lui Petre Iacovoiu sunt finețea execuției decorului, proporțiile pieselor, dar mai ales linia rafinată a profilelor realizate manual, fără a întrebuința strungul. Alături de linguri cu coada dreaptă, împodobite cu motive geometrice, executate cu multă migală, meșterul vâlcean execută o gamă variată de linguri cu diferite forme figurative: cocoș, păun, șarpe. În ornamentica lingurilor lucrate de Petre Iacovoiu alternează motive precum trifoiul, rombul, zig-zagul, semicercul, într-o nesfârșită suită de combinații.

Profund influențat de Petre Iacovoiu, Constantin I. Badi din Urșani a lucrat mai multe categorii de obiecte: linguri, furci de tors, bâte, tăvi, solnițe, a căror funcție era nu numai decorativă, ci și utilitară.

Materia primă folosită pentru linguri o constituia lemnul de plop și de paltin. La începutul activității sale, Constantin I. Badi a lucrat linguri cu coada dreaptă, acoperită în întregime cu motive geometrice sau fitomorfe, dispuse în mai multe câmpuri ornamentale: linia dreaptă, linia în zig-zag, liniile întretăiate, triunghiul, rombul, crucea, motive florale cu patru petale, frunze. Spre sfârșitul activității, Constantin Badi a început să confecționeze și linguri cu coada în formă de pasăre, asemănătoare pieselor executate de Petre Iacovoiu.

Sub influența lui Petre Iacovoiu a stat și creația lui Dumitru D. Bușe din Ifrimești. Prin dispariția acestor trei meșteri a dispărut și meșteșugul confecționării lingurilor în zona Horezu.

În Oltenia, solnițele sau sărărițele, sculptate în lemn, cu picioare și decorate cu "zimți", reprezintă uneori adevărate opere de artă. Este cazul solnițelor realizate în comuna Stoina, județul Gorj, în formă de urs, pe care erau zgrafitate diferite ornamente: pește, barză, flori. (fig.X/2)

O formă cu totul aparte prezintă recipientele pentru sare din zonele submontane ale Olteniei. Astfel, în Vâlcea erau frecvente odinioară sărărițele din coajă de tei, de formă elipsoidală, cu incizii pirogravate, cu o unică deschizătură în față, acoperită de un capac (fig.X/4). Pentru Mehedinți erau specifice sărărițele din lemn, de formă paralelipipedică, cu capac la partea superioară și mâner cu un orificiu pentru atârnat. Fațada, capacul, mânerul și părțile laterale erau decorate cu incizii geometrice: rozete, semicercuri.

În ultima vreme o amploare deosebită cunoaște confecționarea obiectelor de uz casnic, din lemn, în localitatea Băbeni, județul Vâlcea, prin activitatea soților Vița și Iordan Lepădatu și a lui Bucur Bădălan, care au preluat o serie de forme tradiționale, strict funcționale, pe care le-au ridicat la rangul de artă adevărată, atât în ceea ce privește aspectul, cât și ornamentarea cu incizii și crestături. Creația lor se remarcă printr-o mare diversitate de forme, toate funcționale, pentru nevoile omului modern, dar și cu valențe artistice: trocuțe și blide de dimensiuni diferite, în funcție de utilitatea lor, solnițe incizate, cauce și linguri simple sau ornamentate, scafe, funduri pentru mămăligă, friptură sau brânză, copăițe, lopățele.

Vița Lepădatu a participat în 1999 la Festivalul organizat în America de "Smithsonian"[43], unde a încântat publicul din Washington cu încrustările sale pe lemn, obținând locul I în concurs.

Instrumentarul industriei casnice textile cuprinde o serie de unelte din lemn, cu calități artistice deosebite, rezultat fie al formei, fie al ornamentației acestor piese. Printre cele mai realizate din punct de vedere decorativ se remarcă furcile de tors, care prin funcția lor simbolică, prin rolul lor de purtătoare ale unor mesaje de relații sociale de simpatie, au stat întotdeauna în atenția creatorilor.

În Oltenia, mai ales în zona Gorjului și a Doljului, erau frecvente furcile cu inel proeminent, precum și furcile cu coarne, sculptate, decorate cu motivul de roată și de soare, lucrate prin crestare cu linii în zig-zag. Uneori capetele coarnelor par a fi capete de cal puternic stilizate (fig.X/3).

Alte unelte legate de industria textilă care merită a fi menționate pentru forma lor artistică sau decor sunt vârtelnițele, sucalele, dăracele și pieptenii. Amintim de asemenea unele piese de la războiul de țesut, cum sunt brâglele ornamentate prin incizii și scripeții cu forma lor antropomorfă.

4. Arta lemnului în cadrul unor obiceiuri tradiționale.

Un alt domeniu în care s-a manifestat plenar arta lemnului îl constituie obiceiurile tradiționale. Enumerăm în acest sens obiectele lucrate din lemn, cu certă valoare artistică, legate de sărbătorile de iarnă: botul caprei, steaua de Crăciun, care erau confecționate odinioară în mai toate satele oltene.

O deosebită valoare artistică prezentau în trecut stâlpii de mormânt, crucile și troițele, de forme și mărimi diferite, lucrate prin cioplire și crestare, în unele sate din Gorj, precum Stoina sau Urda de Sus.

Cruceritul a atins cote înalte în localitățile Pietrișu (Olt) și Salcia (Dolj), localități în care tradiția a contribuit ca meșteșugul să se perpetueze în timp până în zilele noastre.

Practicarea cruceritului de-a lungul secolelor a dus la o înaltă specializare a meșteșugarilor, la creșterea îndemânării, la perfecționarea din generație în generație, a tehnicii de construire a crucilor.

Specializarea a jucat un rol important în menținerea în timp a meșteșugului. Datorită specializării în tehnica de lucru și a măiestriei în pictarea și ornamentarea crucilor s-au obținut produse realizate la un nivel artistic superior.

În timp ce în Salcia, întreaga activitate de obținere a crucilor și a troițelor era o preocupare a bărbatului, în Pietrișu se constată un fenomen de diviziune a muncii, în sensul că bărbații cioplesc lemnul, îl incizează, îl crestează, în timp ce femeile îl pictează.[44]

Ornamentarea troițelor nu se face după anumite modele, ci din imaginație, păstrându-se totuși fondul tradițional. În realizarea sfinților, meșterii din cele două centre se orientează spre o reprezentare cât mai simplificată și mai esențializată.

Culorile folosite la pictat sunt diferite de la un centru la altul. De obicei se recurge la culorile: galben, albastru, verde, roșu, negru și alb.

Vopsirea troițelor reprezintă o pictură populară realizată sub influența picturii religioase. Pictura populară se întâlnește nu numai pe troițe, ci și pe pistornice și icoane populare. Caracterul popular al acestor picturi rezultă nu numai din simplitatea execuției, ci și din tratarea laică a sfinților.

În ceea ce privește arta ornamentală a troițelor, remarcăm asocierea unor motive străvechi cu motive noi. Printre motivele vechi un loc important, în pictura troițelor ca și în întreaga noastră artă populară, îl ocupă cel al calului și al călărețului. Pe troițe, motivul apare materializat aproape întotdeauna în persoana Sfântului Gheorghe călare. Motivul călărețului și al calului este asociat pe troițe cu un altul la fel de vechi, cel al soarelui. Mitul soarelui este reprezentat mai ales sub forma cercului și a rozetei. Apar și motive cosmice: luna, stelele, care la Salcia capătă configurație umană.

Un motiv străvechi, prezent pe troițe, este și cel al pomului vieții, concretizat în prezența bradului, care reprezintă tiparul traco-dacic al mitului arborelui vieții. În ansamblul lor, troițele oltenești cu multe brațe sugerează, prin însăși forma lor generală, un copac rămuros. Foarte frecvente sunt și motivele geometrice: linii drepte, linii frânte, triunghiuri.

Dintre motivele ornamentale mai noi, mai frecvente sunt motivele florale: margareta, tufănica, crizantema, floarea soarelui. În vremurile mai apropiate de zilele noastre se constată o abundență a motivelor ornamentale florale, din considerente pur estetice.

O valoare artistică deosebită prezintă şi icoanele aşa-zise "de vatră", icoane incizate, împodobite cu rozete şi "dinţi de lup". Ele erau specifice pentru Vâlcea şi Gorj. În ultimele decenii au început să se lucreze icoane incizate şi în centrul de crucerit de la Pietrişu (Olt), ele fiind executate însă într-o manieră foarte simplistă.

Realizări artistice valoroase capătă uneori şi pistornicele, atât prin forma lor, cât şi prin ornamentele crestate şi incizate. Printre exemplarele cele mai bine realizate amintim pistornicele executate probabil de acelaşi meşter, din comuna Grădiştea, judeţul Vâlcea, în anul 1916, an marcat pe una din feţe, piese aflate în patrimoniul Muzeul Olteniei. Ele sunt împodobite cu crestături în formă de "dinţi de lup" şi rozete (fig.X/5).

Nu lipsite de interes artistic sunt şi instrumentele muzicale, lucrate în lemn şi decorate corespunzător formei şi esenţei din care sunt confecţionate, cum ar fi fluierele şi cavalele confecţionate la Vaideeni (Vâlcea), legate cu "verigi" de alamă, amplasate de obicei între găuri. Legarea putea să fie inclată, la care ornamentul era realizat prin dispunerea succesivă a mai multor benzi drepte de mai multe dimensiuni, ori legarea "cu şerpuială", ornamentul fiind alcătuit dintr-o bandă subţire de alamă, dispusă în formă de spirală, în partea superioară a fluierului. Pe ambele margini ale fiecărei benzi de alamă este dispus câte un şir de puncte foarte fine, ştanţate. În unele cazuri, fluierele sunt legate în întregime cu alamă ornamentată.

Simpla enumerare a domeniilor în care a excelat arta lemnului din Oltenia ilustrează legea îmbinării utilului cu frumosul, precum şi vechimea limbajului semnatic. În ceea ce priveşte motivele decorative, se remarcă în primul rând marea răspândire a ornamentelor geometrice, alături de care se regăsesc şi motive naturaliste, abstractizate, precum cel legat de străvechiul cult al soarelui, reprezentat în felurite ipostaze - cerc, romb, rozetă, vârtej - motivul şarpelui, legat de vechi credinţe populare, "dintele de lup", "capul de cal", "funia", precum şi motive fitomorfe şi antropomorfe stilizate, care se regăsesc pe toate categoriile de obiecte dăltuite în lemn.

THE WOODCRAFT IN OLTENIA. STRUCTURES, FUNCTIONAL AND DECORATING OBJECTS

The author intends to present the main woodcraft fields of excellence in Oltenia region: architecture, furniture, working tools and domestic use objects, traditional customes.

NOTE

1. Materialele inedite se păstrează în colecţia Secţiei de Istorie a Muzeul Olteniei din Craiova.
2. Marin Nica, **Locuirea preistorică de la Sucidava-Celei în perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului**, în Oltenia. Studii şi comunicări, Craiova, 4, 1982, p.23 şi fig.2/1; Octavian Toropu, Corneliu Mărgărit Tătulea, **Sucidava-Celei**, Ed. Sport Turism, Bucureşti, 1987, p.28 şi fig.6/1.
3. Diodor din Sicilia, **Biblioteca istorică**, XXI, 12,5, în **Izvoare privind istoria României,** I, 1964, p.197.
4. Rodica Tănţău, **Meşteşugurile la geto-daci**, Ed. Meridiane, 1972, p.42-43.
5. Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, **Civilizaţia fierului la daci,** Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p.77-95; Rodica Tănţău, **op.cit.**, p.42; Hadrian Daicoviciu, **Dacia de la Burebista la cucerirea romană,** Ed. Dacia, Cluj, 1972, p.173; Ioan Horaţiu Crişan, **Burebista şi epoca sa,** Ed. Enciclopedică Română, Bucureşti, 1975, p.379-382.
6. Vezi în acest sens topoarele, bardele, cuţitoaiele şi compasurile pentru trasat (Ioan Glodariu, Eugen Iaroslavschi, **op.cit.**, fig.36-39,41,42/11-13,47/8-12,50).
7. Mihail Macrea, **Viaţa în Dacia romană**, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p.311.
8. **Ibidem**; Dumitru Tudor, **Oltenia romană**, Ediţia a IV-a, Ed. Academiei Române, 1978, p.71, fig.15. Numeroase unelte, descoperite în castrul şi aşezarea civilă de la Slăveni, se găsesc în cadrul Secţiei de Istorie a Muzeului Olteniei.
9. Ion Ioniţă, **Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi**, Ed. Junimea, Iaşi, 1982, p.61.
10. Gheorghe Bichir, **Geto-dacii din Muntenia în epoca romană**, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1984, p.25.

11. Dan Teodoru, **Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI d.Ch.**, Ed. Junimea, Iași, 1978, p.20,77, 109; Octavian Toropu, **Romanitatea târzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică**, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, p.62,76,179; Ștefan Olteanu, **Societatea românească la cumpănă de milenii (sec.VII-XI)**, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p.102-103.
12. Ștefan Olteanu, **op.cit.**, p.103, fig.12.
13. Octavian Toropu, **op.cit.**, p.180.
14. **Istoria României**, I, Ed. Academiei Române, București, 1960, p.30.
15. **Ibidem**, p.229.
16. Ion Drăgoescu și Lia Stoica Vasilescu, în studiul **Motive decorative în arhitectura populară din Oltenia**, publicat în Oltenia. Studii și comunicări, Craiova, 1974, stabilesc pentru stâlpii de construcție, sculptați, peste 50 de modele.
17. Ion Drăgoescu, Lia Stoica Vasilescu, **op.cit.**, p.91-96, pl.III-VII.
18. **Ibidem**, p.97, pl.VIII.
19. Gheorghe Ionescu, **Istoria arhitecturii în România**, II, Ed. Academiei Române, București, 1965, p.320, fig.235.
20. Vezi Paul Petrescu, **Arhitectura țărănească de lemn din România**, București, 1974, pl.10-11.
21. Elena Udriște, **Crestături în lemn din Gorj**, Tg.Jiu, 1972, p.8.
22. **Ibidem.**
23. **Ibidem**, p.29, fig.7.
24. **Ibidem**, p.13.
25. **Ibidem.**
26. **Ibidem**, p.14.
27. Georgeta Stoica, Elena Secoșan, Ion Vlăduțiu, Paul Petrescu, **Arta populară din Vâlcea**, Rm.Vâlcea, 1972, p.66.
28. **Arta populară din Mehedinți**, Dr.Tr.Severin, 1983, p.39-40.
29. Gheorghe Focșa, **Elemente decorative la bordeiele din sudul regiunii Craiova**, București, 1957, p.20.
30. **Ibidem**, p.21, nota 1.
31. Viorica Tătulea, **Mobilierul țărănesc din Oltenia**, București, Ed. Sport Turism, 1989, p.20.
32. Nicolae Dunăre, **Ornamentica tradițională comparată**, București, 1979, p.74-75.
33. Dumitru Berciu, **Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări**, Ed. Academiei Române, București, 1961, p.304,438.
34. Nicolae Dunăre, **op.cit.**, p.112.
35. **Arta populară românească**, Ed. Meridiane, București, 1981, p.122.
36. Roswith Capesius, **Mobilierul țărănesc românesc**, Ed. Dacia, Cluj, 1974, pl.XXXIX/2.
37. B.A. Rybakow, **Die Kunst der alten Slaven, Geschichte der russichen Knnust**, Dresda, 1957, p.170.
38. Augustin Goia, **Centrul de lădari Sângiorgiu de Meseș (județul Sălaj)**, în Acta Musei Porolissensis, Zalău, 1, 1977, p.423-431.
39. Constantin Scorpan, **Cavalerul trac**, Muzeul Regional de Arheologie Dobrogea, Constanța, 1967, p.3-11.
40. Cornel Irimie, Florentina Dumitrescu, Andrei Paleolog, **Arta lemnului la români**, Ed. Meridiane, 1975, p.15.
41. Georgeta Stoica, **Centre specializate în prelucrarea artistică a lemnului în Oltenia**, în Cibinium, 1969-1973, p.223.
42. Ion Vlăduțiu, **Creatori populari contemporani din România**, București, 1981, p.122.
43. **IANUS,** Publicație a programului „Tradiție și postmodernitate„. **Lemnul**, nr.1, 2000, p.205-208.
44. Gheorghe Iordache, Nicolae Nițu, Marcela Popilian, **Câteva observații asupra cruceritului în lemn din Oltenia**, în Historica, I, 1970, p.162.

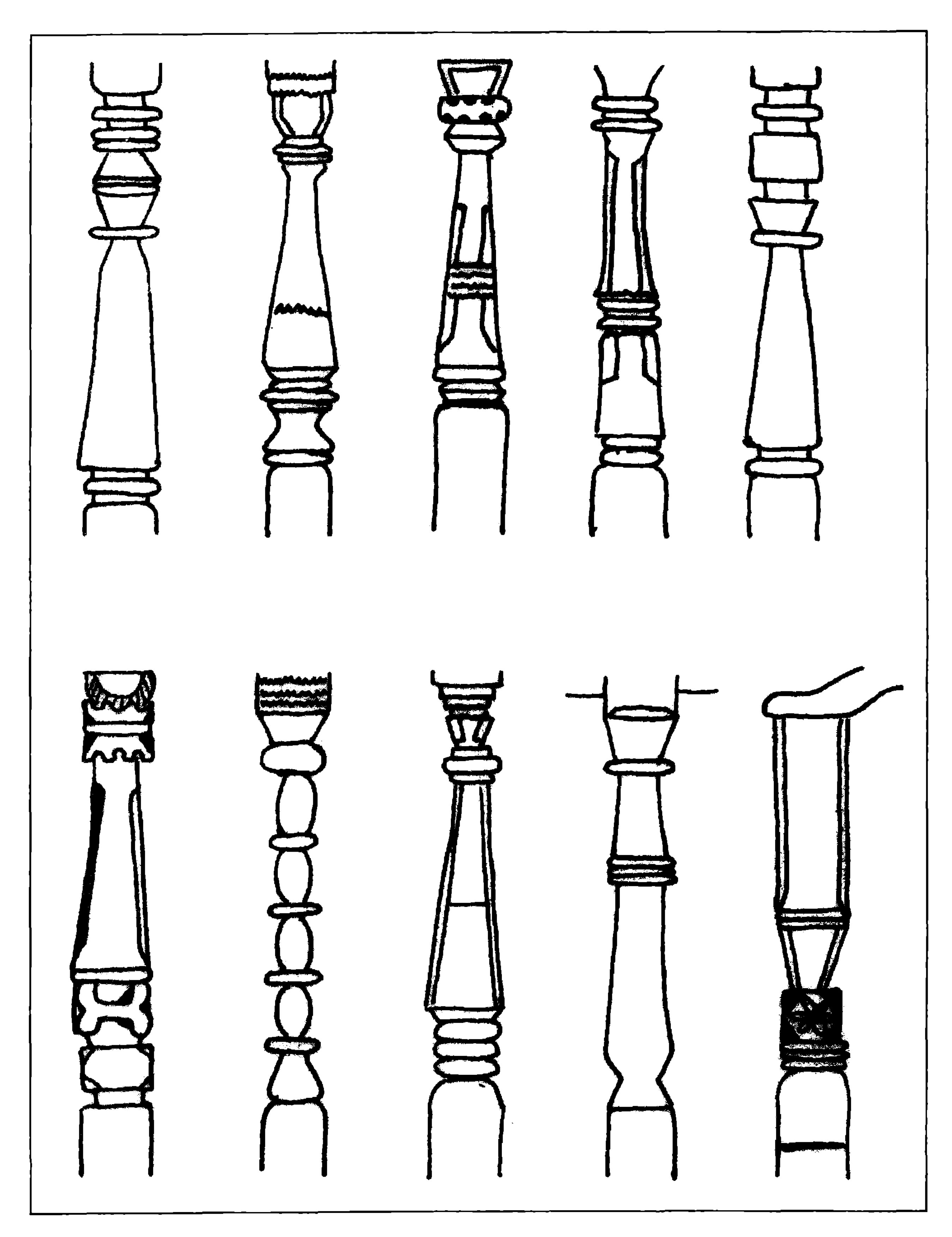

Fig. I. Stâlpi de prispă din Oltenia
(după Ion Drăgoiescu, Lia Stoica Vasilescu, în **Oltenia**, 1974, pl. I/11-20)

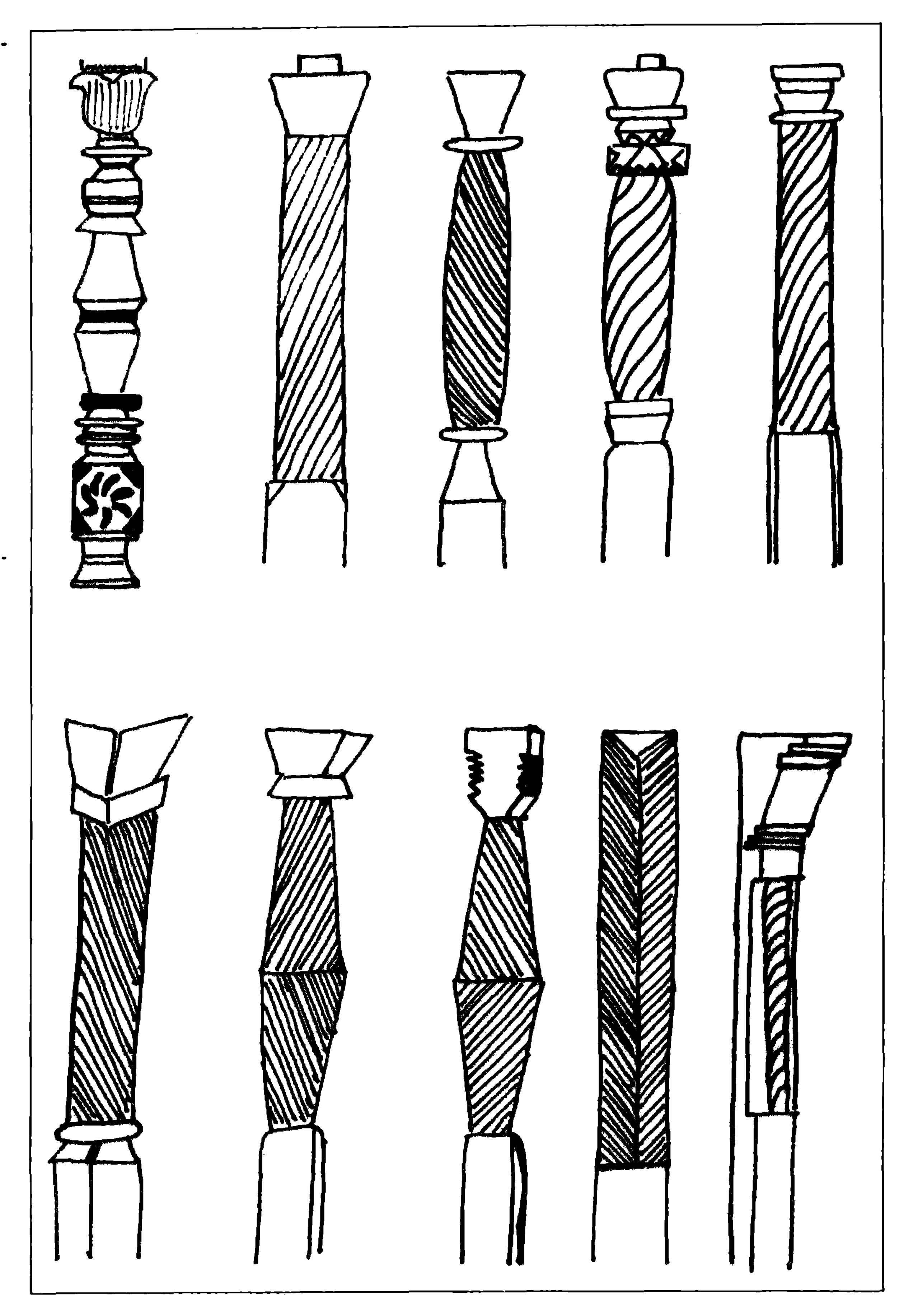

Fig. 11. Stâlpi de prispă din Oltenia
(după Ion Drăgoiescu, Lia Stoica Vasilescu, în **Oltenia**, 1974, pl. I/41-50)

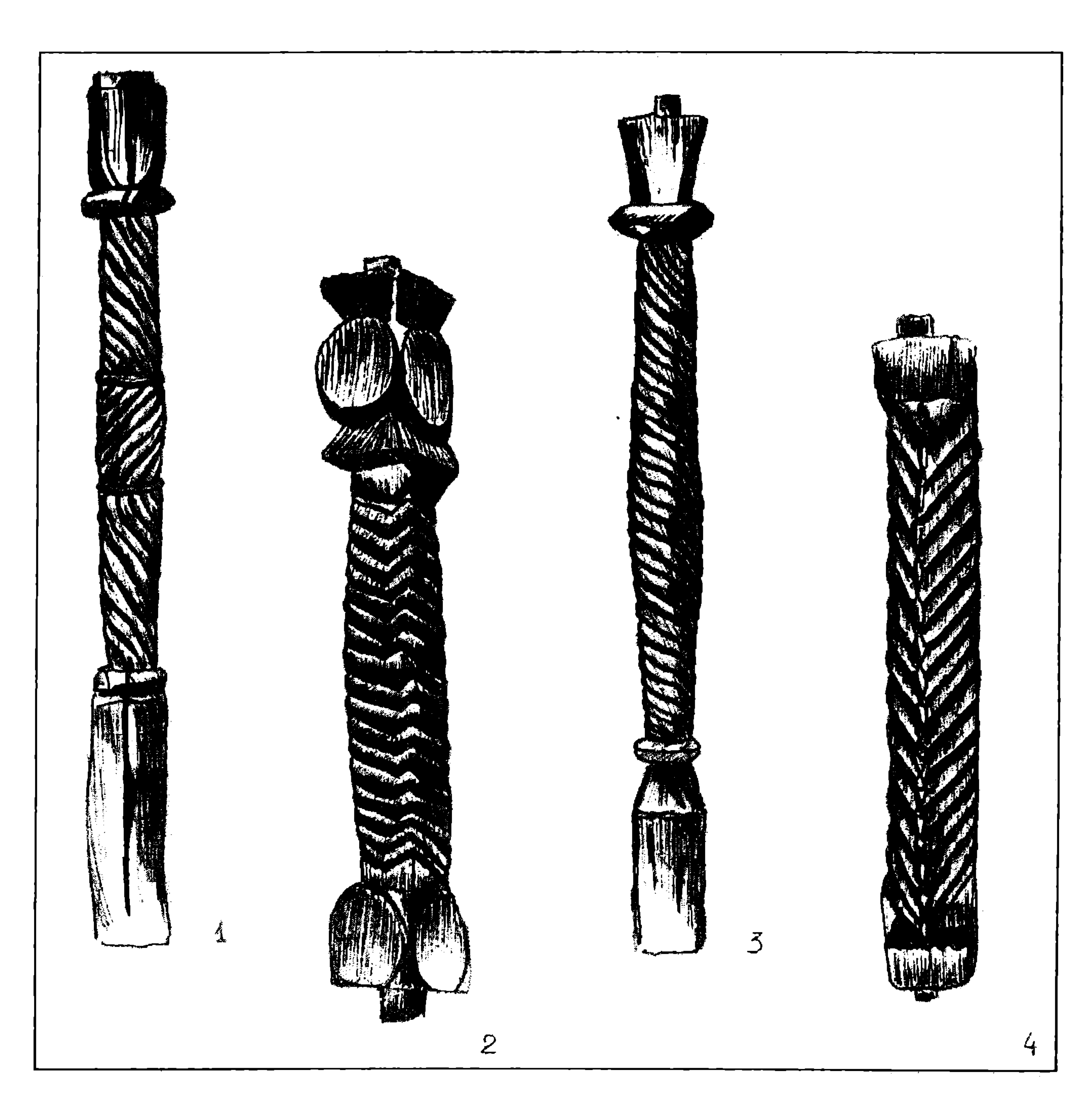

Fig. III. Stâlpi de prispă (1-3) și undrea (4) din Gorj

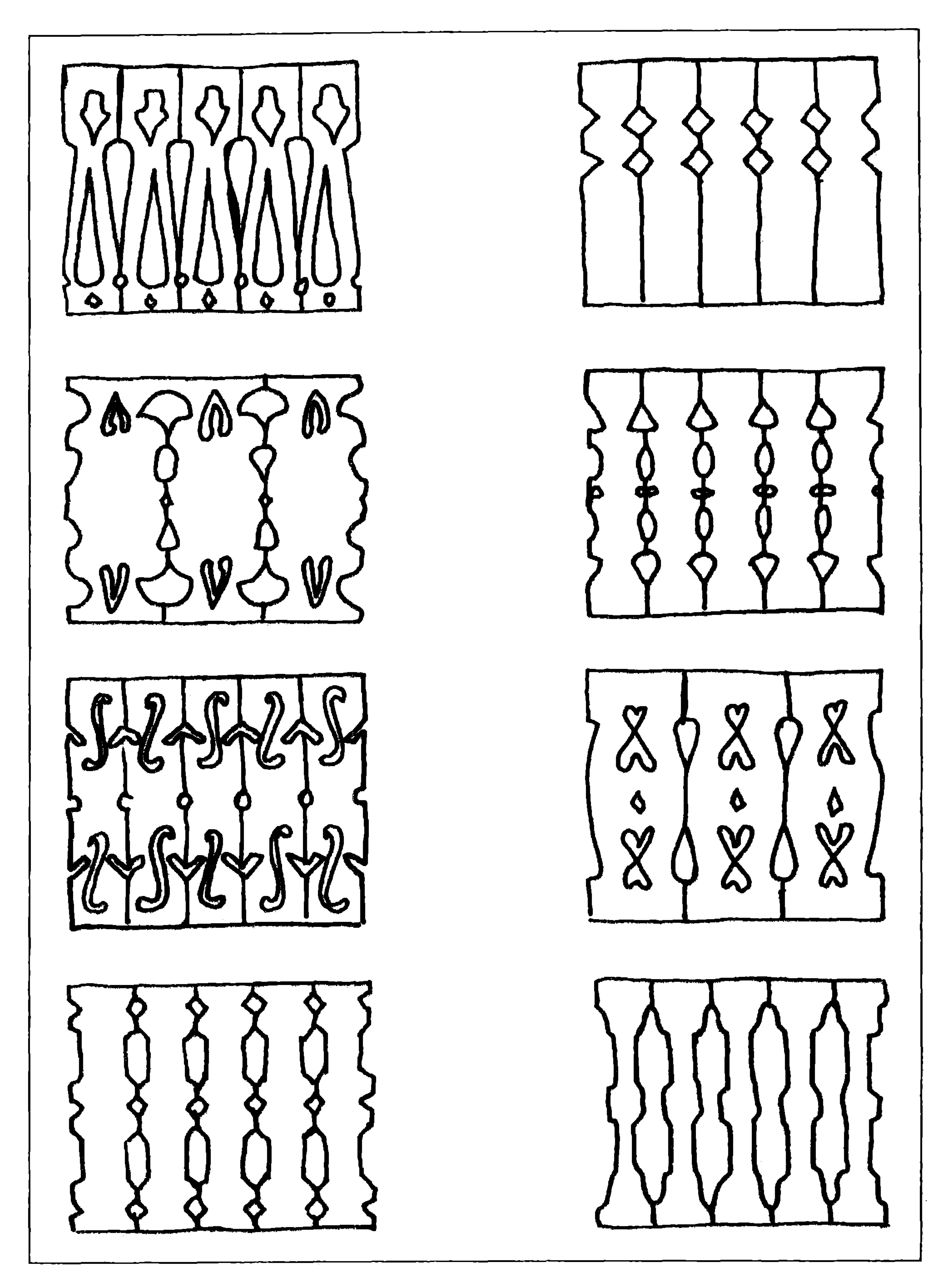
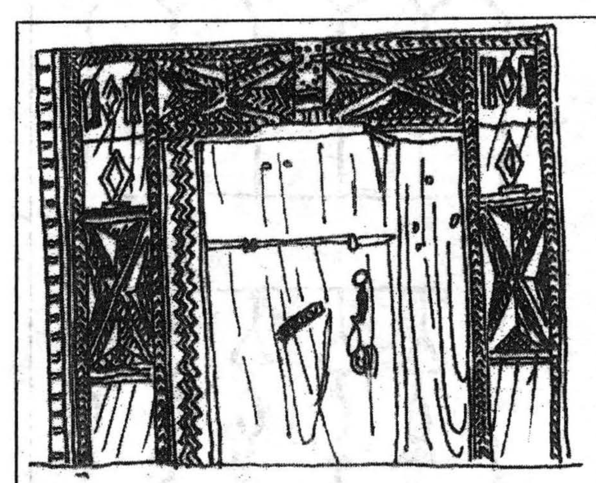
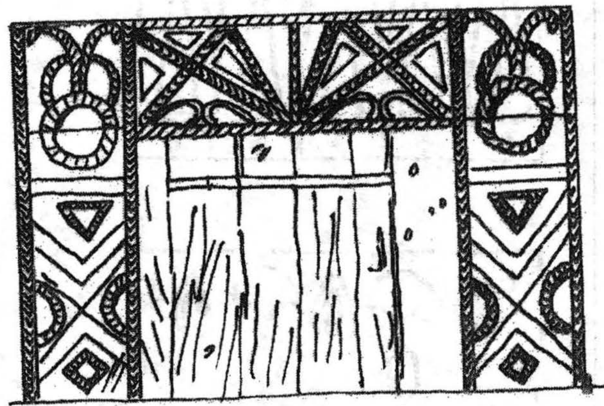

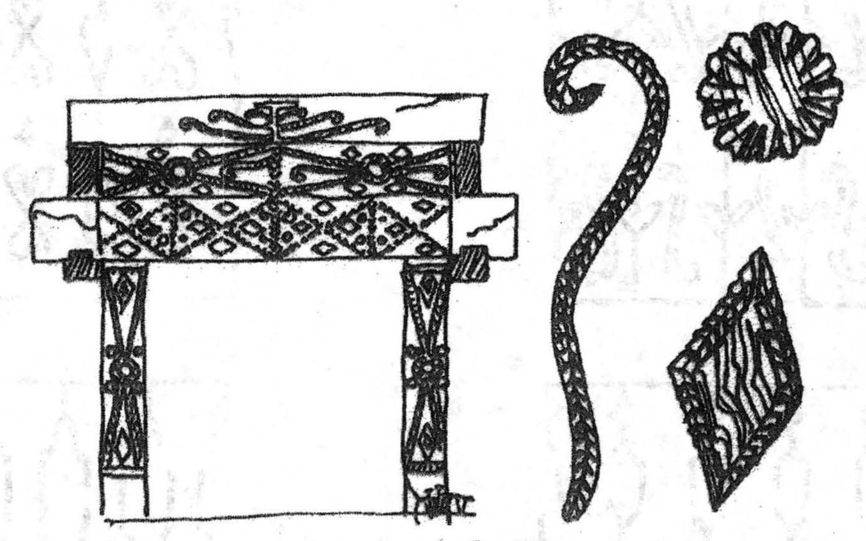
Fig. IV. Traforaje de parmalâc
(după Ion Drăgoiescu, Lia Stoica Vasilescu, în **Oltenia**, 1974, pl. VI)

Intrarea în ogeagul bordeiului
Lica Ion Radu Diaconu Ilie - Celaru
(după Gheorghe Focșa)

Intrarea în ogeagul bordeiului Gh.
M. Ghiritescu - Apele Vii
(după Gheorghe Focșa)

Intrarea în bordeiul Șerban - Drăghiceni și
detalii de ornament (piesele în Muzeul satului,
București (după Gheorghe Focșa)

Fig. V. Motive decorative specifice bordielor oltenești
(după Gheorghe Focșa)

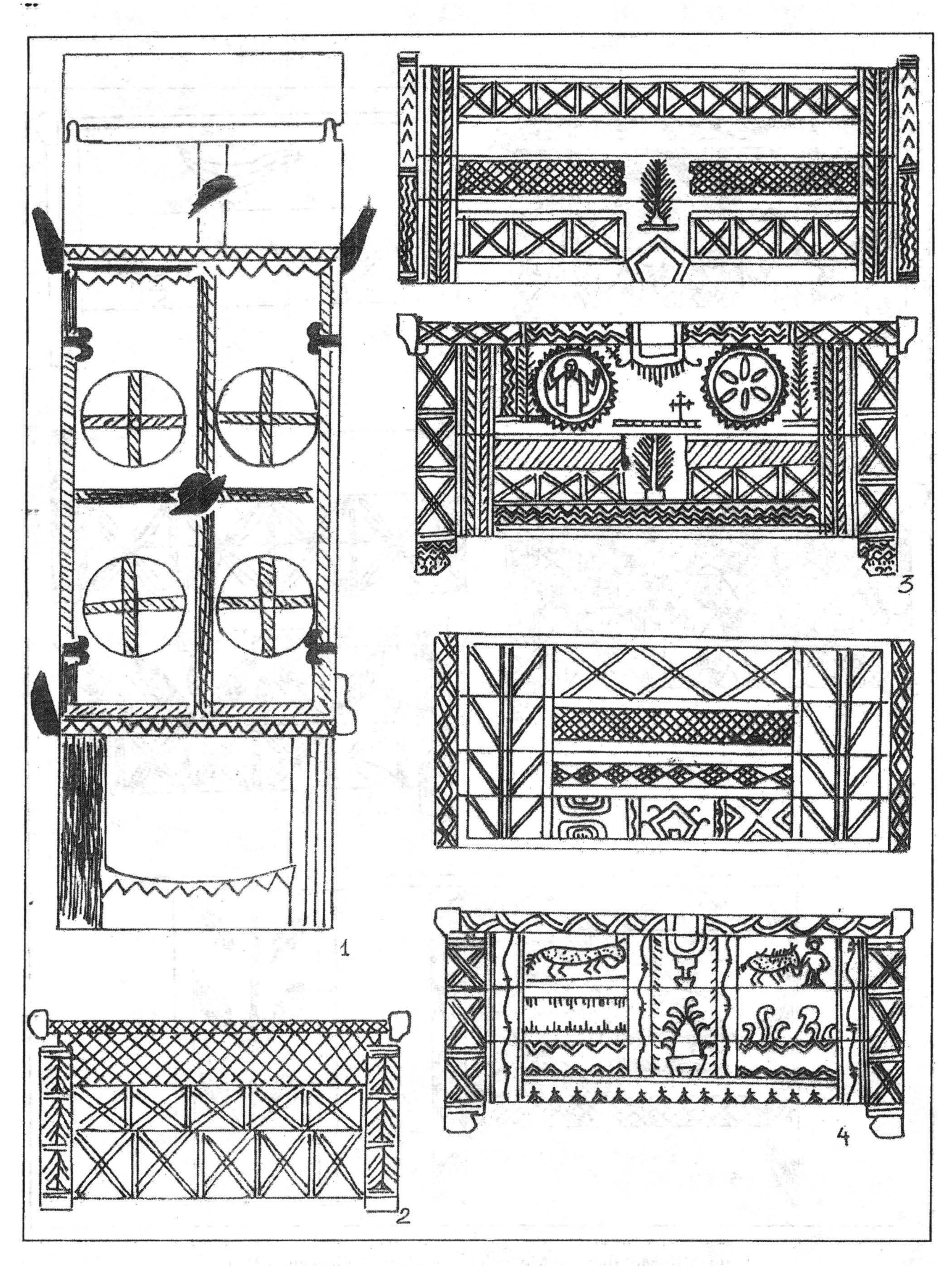

Fig. VI. Piese de mobilier din Mehedinți : dulap din Isverna (1);
lăzi de zestre din Băluța (2) și Obârșia Cloșani (3-4)

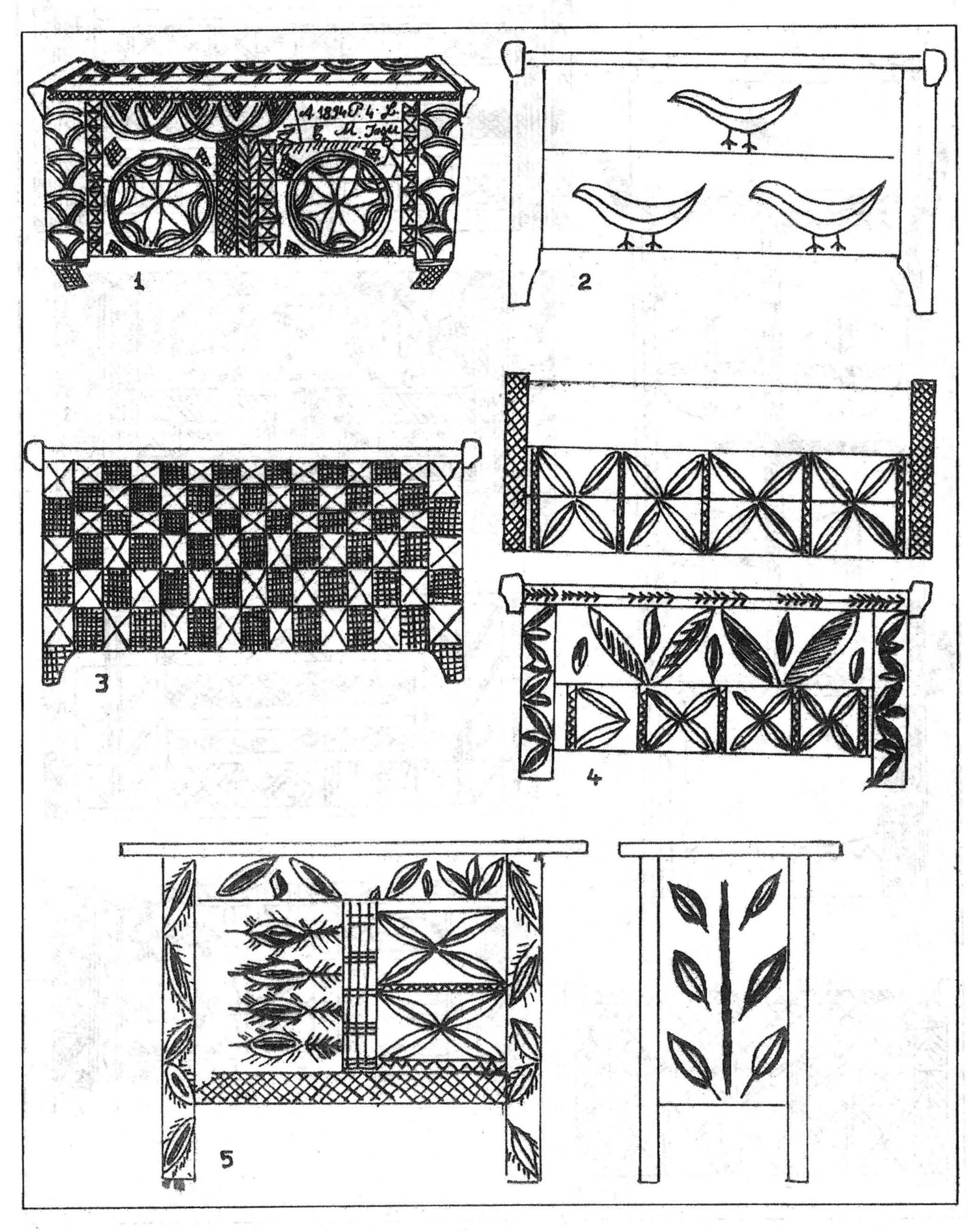

Fig. VII. Mobilier din Mehedinți : Șișești (1); Gornenți (2) și
Gorj : Polovragi (3), Motru Sec (4-5)

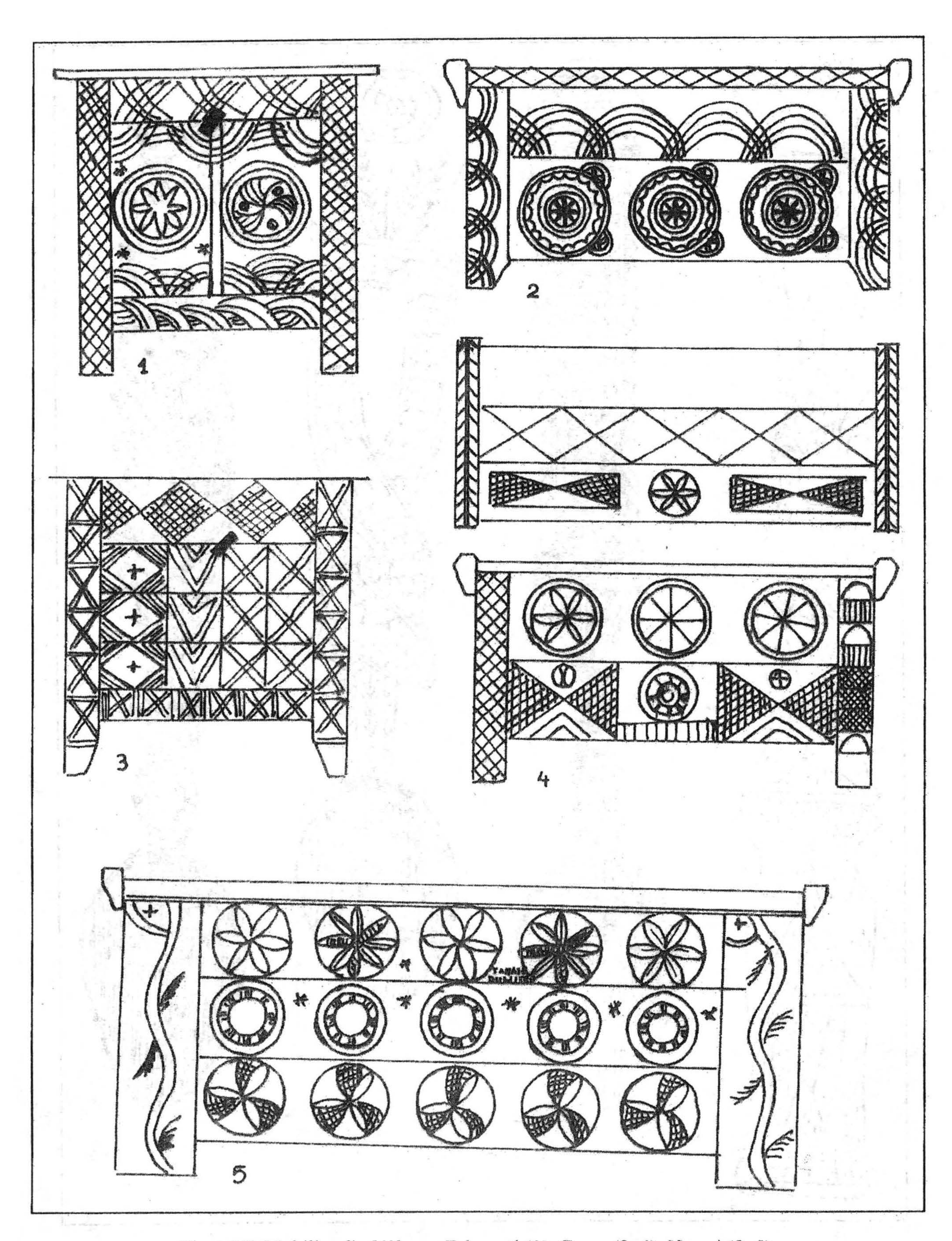

Fig. VIII. Mobilier din Vâlcea : Francești (1), Cerna (2, 4), Urșani (3, 5)

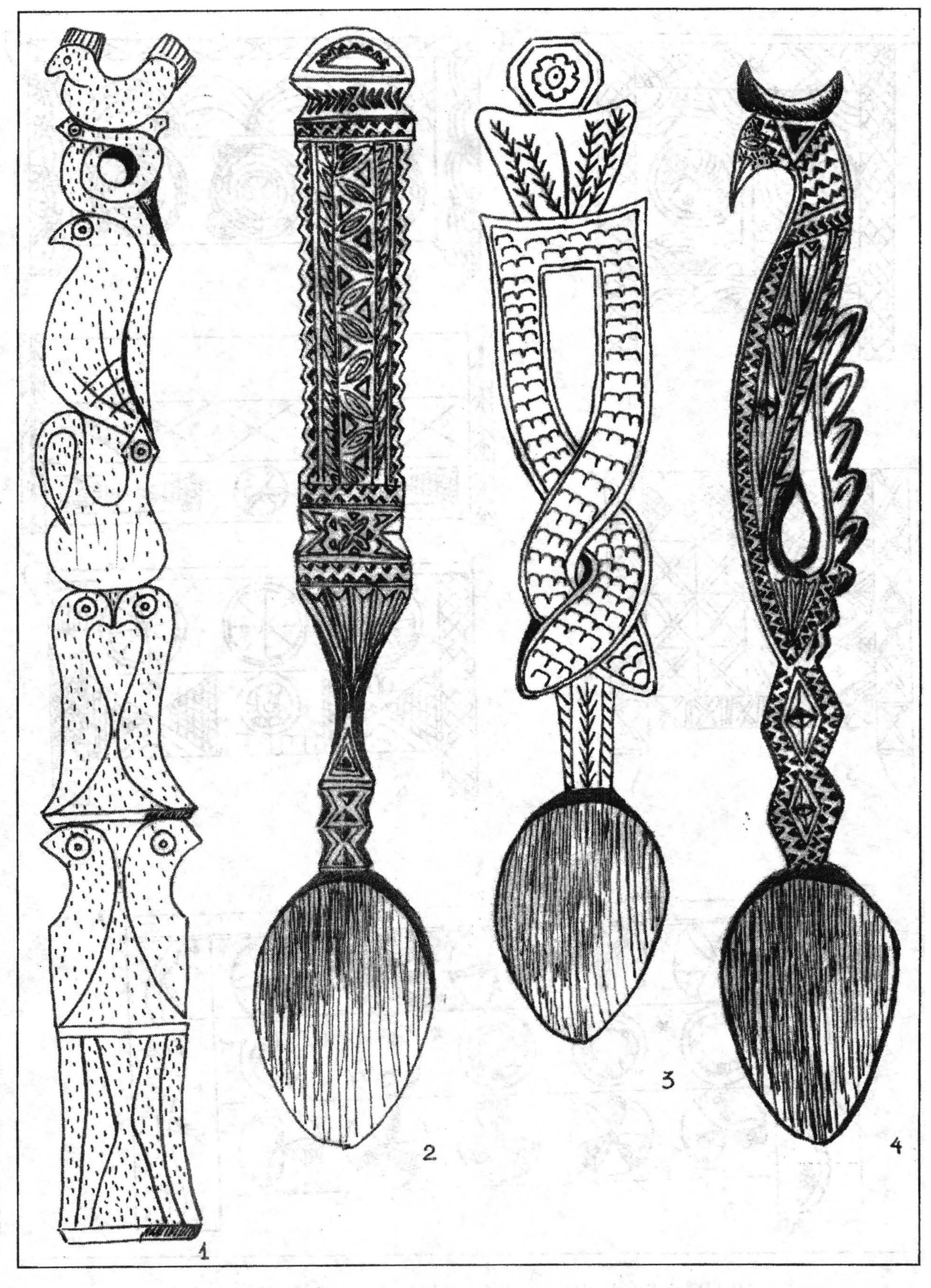

Fig. IX. Linguri ornamentale din Gorj (1) și Vâlcea (2-4)

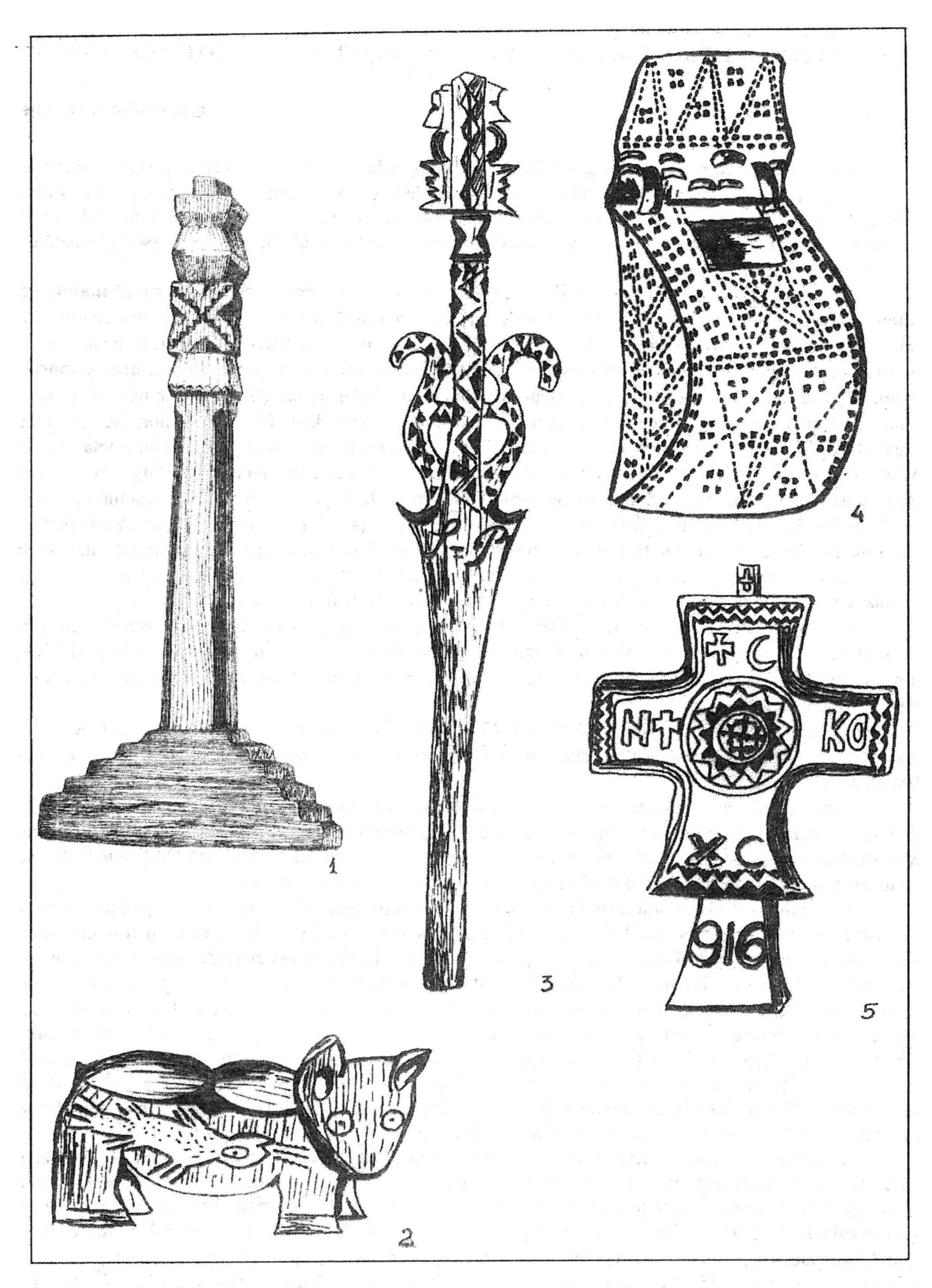

Fig. X. 1. Picior de pat - Gorj (după Elena Udrişte); 2. Solniţă - Gorj; 3. Furcă de tors - Gorj; 4. Sărăriţă - Vâlcea; 5 Pistornic - Vâlcea